

Олег Говда

**ТРИЧІ НЕ ВМИРАТИ
ПОБРАТИМИ. РОЗДОРІЖЖЯ**

CF FOLIO

Олег Іосифович Говда
Тричі не вмирати.
Побратими. Роздоріжжя
Серія «Тричі не вмирати», книга 3

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=44553880

Тричі не вмирати Побратими Роздоріжжя:

Аннотація

Добре вигадав чорт Босоркун. Якщо не вдається отримати реліквію хитрощами чи силою, то чому би не спробувати обміняти її на щось інше? А чим найдужче дорожить козак, опріч віри та волі? Звісно ж – життям коханої. Одного не врахував біс: не сам Тарас на світі, має вірних товаришів. І ті зроблять усе, аби чортячим планам не судилося здійснитися. Та й старий Куниця не сидить на місці... і вже потайки на Січ дістався. А там своє вирує, запорожці в похід лаштуються. Куди йти? На Москву чи в Крим? Тільки від новообраного кошового залежить. І від його порадника, котрому не аби хто – сам Сатана дружбу пропонує... Про ці та інші пригоди читайте в третій книзі циклу «Тричі не вмирати» «Побратими. Роздоріжжя».

Содержание

Розділ перший	5
Розділ другий	19
Розділ третій	38
Розділ четвертий	63
Розділ п'ятий	84
Конец ознакомительного фрагмента.	96

Олег Говда
Тричі не вмирати
Побратими Роздоріжжя

Щасливий той, хто буде там на святі!
Данте Аліґ'єрі

Розділ перший

Через необхідність зберегти в таємниці присутність Галлії, – коней, як і минулого разу, залишили на правому березі Річища. Непийвода свиснув джур, що валандалися неподалік – чи то виглядаючи когось, чи просто байдикували, і велів припилньувати. А тим, хто цікавитиметься, відповідати, що то коні його і Тараса Куниці. Про те, хто і як знайшов убивцю Остапа Несмачного, на Січі знали всі, то ж молоді хлопці охоче і з гордістю прийняли поводи, ще й поштовхалися трохи, за право вести коней до води.

Як тільки паром пристав до причілку, Іван вхопив за руку першого ж запорожця, що проходив повз них, позіхаючи на весь рот.

– Устиме, зажди. Ти курінного не бачив? Дуже треба. Підкажи, де Терентія шукати?

– О, Іване! – пожвавішав козак. – Здоров! Радий за тебе!.. Я як почув, що... Не повірив, от хоч перехрещуся! – потім подивився на Куницю.

– Спасибі, хлопче. Батько б тобою пишався. Здається мені, великим чоловіком станеш на Запоріжжі... якщо блохи не закусують на смерть... – зареготав добродушно, поплескуючи Тараса по плечу твердою, мов дошка, долонею.

– Я не про те питаю, – насупився Непийвода, якому неприємними були ці спогади. – Не марудь. Кажи, якщо знаєш.

Пильно нам...

– Копито? – перепитав Устим, почухав груди і скривився, немов від оскомини. – Іди в передмістя, Іване. Не проминеш. Здалеку почувеш.

– Невже, знову?!

– Власне... – криво посміхнувся Устим. – Понесло курінного. Ще тримається, але ось-ось почне розповідати, як ви вп'ятьох з Куницею, Безвушком і Кропом турецьку каторгу¹ брали. Так що, поспішай, Іване... Хоча, я так думаю, найближчу добу говорити з отаманом про що-небудь важливе марна справа. Сам знаєш, який він, коли зайвого хильне...

– От, лихо, – зітхнув Непийвода. – Ех, як не вчасно. А з чого загуляв, Терентій, бува, не знаєш?

– От тобі й на! – здивовано вигукнув запорожець. – Та ж на радощах. З тієї самої причини, через котру не одна сотня братчиків у шинку причастилася. Що тебе, дурня старого, стратити не довелося. Хіба не поважна причина? Я, приміром, більше дивуюся, що ти тут – тверезий, а не поряд з курінним, у корчмі... Але якщо поквапишся, то наздоженеш. А от ти, хлопче, пий у міру і гляди за ними в обидва! – серйозно наказав Устим Тарасові. – Фортуна дівка вередлива. Вдруге може не посміхнутися, і Господь не надішле ще одного ангела-хранителя на виручку...

– Дякую за пораду, Устиме, – відповів Куниця. – Тільки дядько Іван з сьогоднішнього дня обітницю дав хмільного до

¹ Тут у значенні – галеру.

рота не брати.

– Тоді тримай її при собі, – хмикнув запорожець. – Заховай подалі і назад не повертай, як би Іван не просив.

Непийвода показав кулака, і Устим, весело регочучи, пішов далі.

– Ач, веселун чортів... – пробурчав Непийвода. Чи то лаючись, то чи натякаючи на прізвисько козака – Устим Пересмішник. – Пішли, Тарасе. Може, ще не пізно.

Копито вважався на Січі вмілим та розумним отаманом, ходив не раз наказним і давно б міг вибитися у кошові, якщо б не одна вада.

Не мав чоловік сили опиратися хмільному зіллю. З однієї кварти робився дурний, як березневий кіт і нічого не тямив. Через те пив Терентій дуже рідко. Не частіше, ніж раз на півроку. Але якщо вже починав цмулити оковиту, то днів п'ять не просихав, поки не починав ловити чортів. І тільки після цього, вочевидь, стомившись від непосильного завдання (не дарма ж, до сих пір це нікому ще не вдавалося), засинав доби на півтори. І лиш потім ставав собою – розумним та дбайливим курінним отаманом.

Як і наказним... Тричі. І кожен раз запорожці поверталися з походу обтяжені багатою здобиччю і не дуже пошарпані. Але потім наступав, як жартували самі козаки, «Терентіїв день», і всі бойові заслуги отамана затьмарювали не менш вражаючі вчинки п'яного гульвіси.

І ще була одна особливість, котру знав кожен січовик. Бу-

дучи вже добряче напідпитку, але не розгубивши ще залишки розуму, Копито любив розповідати історію, яка сталася років двадцять тому. З ним і ще десятком не менш відомих на Низу рубак.

Тоді одна-єдина чайка взяла на абордаж і полонила торгову турецьку каторгу. А здійснили цей подвиг дві дюжини запорожців, які вціліли в шторм, що несподівано розгулявся на морі, але при цьому втратили запаси їжі, води й амуніції, а найгірше – відбилися від основного загону. Зате нашттовхнулися на одну козачу бастард-галеру². Ось і вирішили козаки від безвиході та молодечого завзяття, що краще загинути в бою, ніж зійти з розуму і безславно померти від голоду та спраги.

І таки перемогли...

Удача прихильна до хоробрих і відчайдушних. Особливо якщо за плечима воїна смерть, а попереду, на відстані пера шаблі – життя і здобич.

Турків порубали всіх. Каторжників відпустили на волю, розкували і дозволили вистрибнути за борт (на веслах цієї галери сиділи не невольники, а засуджені на довічну каторгу злочинці-бусурмани), а саме судно підпалили, перевантаживши перед цим на чайку тільки воду, провізію та казну. І через тиждень повернулися на Запоріжжя. Шестеро з двадцяти п'яти братчиків. Решта, хто відразу не загинув, відійшли по дорозі додому від ран, отриманих в абордажній січі...

² Тут у значенні – торгове судно.

Але скільки разів не розповідав цю історію Копито, завжди знаходився якийсь молодик чи новик, який дозволяв собі посміхнутися, а то і ще більш відвертіше висловити недовіру до слів підпилого отамана. От тоді Терентій і починав демонструвати новоспеченому Хомі Невірному, як чинили опір відважним запорожцям турецькі моряки та охоронці. Використовуючи при цьому бідолаху, а заодно і всіх тих, хто пробував за нього заступитися, в ролі бусурман.

Непийвода рвонув на себе двері і ледве встиг відскочити на бік. Менш спритнішим виявився Куниця, що крокував слідом і не чекав небезпеки. Тарас не встиг ухилитися, тож покотився по втоптаній землі разом із козаком, що спиною вперед вилетів з корчми і збив його з ніг.

А слідом на вулицю поважно вийшов курінний Копито. Розпашілий, розхристаний і дуже сердитий.

– То ти, сучий сину, смієш казати, що я брешу?!

Терентій виглядав так, немов його чорти на току молотили. Довгий, сивий оселедець сповз із вуха, розвернувся і, як бунчук, накрив половину побуряковілого від злості обличчя курінного отамана. А пишні, вислі вуса стирчали вперед гострими рогами, як у якого-небудь шляхтича або цапа.

– Де ти подівся, вишкварку? Покажися? – осоловілим поглядом обвів майдан перед шинком, але залиті горілкою очі

вже нічого не бачили. Тоді засукав рукави і прогарчав сердито: – А ну, хто тут ще хоче мене брехуном обізвати?! Виходь в коло! Я вам покажу...

– Здоров будь, Терентію! – ступив вперед Непийвода. – Чого шумиш, друже?

– Іване? То справді ти?.. Не примара? – курінний покляпав очима і насупив брови, зводячи погляд воєдино, і якось винувато, наче спійманий на шкоді, посміхнувся. – Знаєш, а я тебе стратити збирався... Тебе... Я...

Копито зітхнув, згорбився і сів на землю просто де стояв, схрестивши по-турецьки ноги. Зітхнув ще раз і витягнув кишет.

– Уявляєш? Я... тебе!.. Повірив, старий дурень, що ти міг товариша вбити. Не з власної охоти, звісно, в хмелю... Але ж закон для всіх один... – похитав головою і стукнув у серцях кулаком по землі. – Горілка триклята, щоб вона згоріла разом з корчмою і корчмарем! О! – видно ця думка сподобалася курінному, бо він тут же спробував звестися на ноги.

– А-а, то це ти зараз із нею воюєш? – виказав кмітливість Непийвода.

– З якою це «нею»? – витріщився на нього Терентій. – З глузду з'їхав? Я з бабами не воюю!.. – потім дурнувато посміхнувся і поманив до себе Івана. А коли той нахилився, змовницьки прошепотів: – Бо то вельми небезпечна справа... У них є одна страшна зброя... Будь-якого козака б'є наповал. Жоден не встоїть. Може, чув? Макогін... Ось!

– І не тільки чув... – серйозно кивнув Непийвода. – А навіть на власні очі бачив. А якщо молодиця вже за пательню схопитися... все – гаси лампадки і винось святих з хати... – козак з удаваним переляком озирнувся. – Добре, що їх тут немає.

– Так, – погодився Терентій, потім зітхнув ще разок. – Добре... Напевно.

– Тільки я не про жіноцтво згадував, – продовжив Непийвода, – а про горілку.

– Про горілку? – пожвавішав Копито, повторно роблячи невпевнену спробу підвестися. – Так, так... Ходімо, вип'ємо по чарці. Згадаємо минуле. Пам'ятаєш, друже, як ми ту ге-монську каторгу...

– Пам'ятаю, Терентію, пам'ятаю. Тільки давно це було. Дуже давно. Скажи краще, готовий просто зараз згадати ті часи та кісточки розім'яти? Готовий з десятком товаришів супроти двох сотень татар вийти?

– Нудно мені і сумно, Іване!.. Ні тобі молодицю приголубити, ні бусурмана, хоч будь-якого – щоб зарубати... – невлад пробурмотів Копито, що продовжував думати про своє. – Не повіриш, я – Терентій Копито, мало що товариша до страти не... Тебе, між іншим!.. Чого шкіришся, як дурний до сиру? Чув уже? Хто розповів?.. – він різко підвів голову і неочікувано тверезо глянув на Непийводу. – Стривай! Що? Що ти зараз сказав? Які дві сотні?! Де?

– Є одне діло, Терентію... Я загін збираю. Треба людей з

полону визволити... А якщо встигнемо, то і село оборонити. Але мені потрібні такі козарлюги, щоб хоч і в пекло. Бо я не жартую: вдесьятьох двом сотням голомозих бій дати доведеться. А попри те, псяюха, їм ще й чортяка ворожить.

– Тоді я з тобою! – втретє хотів скочити на ноги курінний отаман, та знову не зумів. Спробував ще, але й цього разу не вийшло.

– От же, хміль проклятущий, перед людьми мене соромить... – вилаявся сердито. – Але, ти, Іване, не сумнівайся, до вечора буду рівний, як стріла... Щоб мені провалитися!

– Я й не сумніваюся, – знизав плечима Непийвода. – Тільки до вечора часу немає. Ти, Терентію, в молоді роки, скільки разів Річище туди і назад перепливав? П'ять, шість?

– А що?

– Ось і пливи на той берег... Подвійна користь. І що силу колишню не розгубив, доведеш усім, і в голові від річкової водиці проясниться.

– Згода, – не став комизитися курінний отаман. Йдучи в похід під рукою Непийводи, він тим самим визнавав його право розпоряджатися. Підвівся, похитнувся, але встояв. Потім озирнувся.

– Гей, Михасю! – покликав свого джуру. – Збери там все, що треба для походу на тиждень. Зметикуєш, не вперше. Під сідло – Вітра, а в завідні – руду і сивого.

– Не треба завідних... – спинив його Іван.

– У похід без завідних?! – здивувався Копито. Жоден ко-

зак, як і татарин, без прикрої необхідності, ніколи не пускалися в степ на одному коні. Мало що може трапитися, і як тоді бути? – Людолови що, поруч із Січчю жирують? Оце знахабніли! Мусимо покарати...

– Облиш балачки на потім. Переплинеш річку – то й поговоримо. А зараз, вибачай, друже, поспішаю. Нам ще з отцем Никифором перемовитися треба. Кажу ж, голомозим чорт допомагає. Може, святий отець чим підмогне.

– Добре. Тобі видніше, наказний... – погодився Копито. – Тоді, я поплив... А ти, Михасю, на той берег коней... Гм, – почував підборіддя, але поправився, – одного тільки Вітра приведи.

Потім повернувся і добряче заточуючись, поплентався до Річища. А Непийвода підняв на ноги все ще непритомного молодика, який так невчасно підвернувся під кулак Те-рентія. Не дарма ж запорожці курінного отамана Копитом прозвали. Бив Терентій, ніби кінь задньою ногою хвищав.

Струснув злегка... А коли парубок відкрив осоловілі очі, сунув йому в долоню срібну монетку.

– На, бідолахо, поправ здоров'я... І дякуй Богові, що отаман тебе, судячи по синцю, в півсили стусонув. А на майбутнє запам'ятай, що нічого лізти старшим під руку, якщо зле на ногах тримаєшся.

Церква Покрови Пресвятої Богородиці була найвищою будовою в Січі. Як би підкреслюючи, що для козаків немає нічого важливішого і дорожчого за християнську віру. Все найцінніше після вдалого походу приносили воїни в дар храму, і без молебню в похід не виступали. Тож у багатьох питаннях священники мали прав у мирний час навіть більше за кошового. Тим паче, що старшина на Січі обирається, а попів призначав Синод. Звичайно, аби кого сюди не надсиляли. Патріархи церкви теж розуміли, що для такої пастви, як запорожці, і проповідники особливі потрібні. З козаків ті ще вівці... Як би зопалу самого пастиря не загризли, якщо вирішать, що він супроти віри чинить. Усяке бувало. Хоча, зазвичай, навпаки – церква була єдиним місцем, де в лиху годину можна було заховатися і перечекати, поки вгомониться розлючена юрба. З чого не раз користалися ті отамани, котрим довелося впасти у немилість перед січовиками або старшина, що вчинила щось не за звичаєм і була спіймана за руку.

Козаки зайшли до церкви, перехрестилися, потім пройшли до аналоя і зупинилися перед ним. Але на коліна не встали, знали: так священник вийде до прохачів швидше. Побачить, що по справі зайшли, а не просто помолитися. Отець Никифор і справді з'явився буквально через хвилину.

– Слухаю вас, чада мої. Чи не висповідатися хочете?

– Хочемо, але іншим разом, отче, – поцілував протягнутий йому хрест Непийвода. – До служби не дочекаємося, а сповідь без причастя, що хата без даху. Начебто і будував, а користі жодної.

– Поспішаєте?

– Дуже.

– На добру справу, сподіваюся?

– Щоб мені муслеом стати!.. – широко перехрестився Непийвода. – Таке благає, що тебе з собою в похід покликати хочемо.

Православні священики, особливо запорізькі, нерідко супроводжували козацькі загони. Так що слова Івана отця Никифора не здивували.

– Далеко зібралися? А з якого приводу?

– Отримали звістку, що татарський чамбул рубіж перейшов і на землях наших криваву шкоду вчиняє. Хочемо допомогти людям.

– На переправі чекати будете? – виказав обізнаність у військовій справі піп. – Добре діло. А я вам навіщо? Якщо чисельність людоловів знаєте, то впораєтеся. Чи не вперше. А благословення церкви і Господа нашого завжди з вами.

– Ні, святий отче, не в цей раз, – хитнув головою Непийвода. Глянув на Тараса, котрий чинно мовчав, як і належить молодшому, коли старші балакають. – А допомога твоя нам проти чорта потрібна. І то не жарт. Достеменно відомо, що

тим бусурманам нечиста сила допомагає.

Тепер на Куницю глянув і отець Никифор. Потім перехрестився:

– Гм... Чомусь мене це не дивує... Маєш щось сказати, сину?

– Так, отче. Маю, – кивнув Тарас. – Але дядько Іван правду мовив: зараз не час для сповіді. Татари ось-ось нападуть на Михайлівку. Або й вже напали...

– Стривайте... – пильно поглянув на обох отець Никифор. – Щось я ніяк не второпаю. Ви так поспішаєте, немов татарва за милю від Січі? Що одна чи навіть кілька годин вирішують, якщо перед нами не один день дороги? Візьмемо завідних коней, на ночівлю не спинятимемося, от і надолужимо згаяне, якщо буде на те воля Господня.

– Ми іншим способом дістанемося туди, отче, – пробурмотів Тарас, відводячи погляд.

– Це ж як? На байдаках?

– Ні... Не в храмі про таке говорити, але у молодого Куниці вміння характерника проявилось... – пояснив замість молодого відьмака Непийвода. – От він нас чародійським способом і перенесе.

– Он воно як... – отець Никифор укотре уважно подивився на хлопця. – Що ж... Церква не схвалює подібного, але для війська такі воїни велику користь принести можуть. Одне зле – мене вам з собою не вдасться взяти.

– Чому? – Тарас навіть образився трохи за виказану по-

пом недовіру. – За десяток чи більше не ручатимуся, а трьох людей... разом з кіньми переправляти доводилося.

Замість відповіді отець Никифор взяв за руки обох козаків.

– Добре. Давай. Перенеси нас на берег Річища. Ну, або куди сам захочеш...

Тарас закрив очі, зосередився і... нічого не змінилося. Вони залишилися в церкві. Куниця зосередився і спробував ще раз, але марно.

– Не мучся, сину мій, – відпустив руку відьмака отець Никифор. – Твоє уміння з язичництва походить і на мене – слугу Божого, не діє. Адже за канонами церкви – все це бісовщина. Інквізиція і за менші гріхи до страти «без кровопролиття» засуджує.

– А у нас?

– У нас... Своєю волею і провидінням Господь поселив нас поруч з агарянами. І зобов'язав заступати бусурманам шлях в інші християнські держави. А тому все, що зміцнити православне воїнство може, церквою не те щоб забороняється... Швидше, як би не помічається. Патріархи в цьому дбайливому господареві подібні, котрий на полі, засіяному житом, стебла гречки знайшов. Дурень виполов би їх, як бур'ян, а розумний – збере всі зерна. А відокремити жито від гречки після обмолоту діло нехитре.

– Нехай буде гречка, лиш би не суперечка... – гмикнув Куниця.

– Не сподобалося? – посміхнувся отець Никифор. – Ось тобі інше порівняння. Священнослужителі – суть пастирі, а прихожани – паства. А тепер скажи сам, хто пастирям допомагає отару від звірів хижих охороняти?

– Пси?

– Саме так... – ще ширше посміхнувся піп. – Чотириногі, кошлаті і навіть звуться схоже – вівчарки. Але й ікла як у звірів, і в отару їх не заженеш. Зате саме з них найбільше користі, коли пастир не дасть вовкам ради ні добрим словом, ні патерицею.

Потім посерйознішав і благословив козаків хрестом.

– Ідіть, пси Господні, робіть свою справу. І пам'ятайте, якщо Отець Небесний дав комусь ікла замість зубів, значить, такий Його промисел. А значить, не розмірковувати та сумніватися вам належить, а використовувати сили і вміння на славу Його. Бийте ворога з любов'ю, вірою, милосердям і християнською смиренністю в серці. Амінь.

Козаки побожно перехрестилися і вклонилися іконостасу.

– Але потім, Тарасе, я чекаю тебе в сповідальні. Та й тобі, старий грішнику, не завадить зайвий раз душу очистити. Пам'ятайте, чим брудніша робота, тим довшу і ретельнішу купіль по її завершенні прийняти годиться.

Розділ другий

Життя рідко гладило Степана Небабу по голові, частіше – навпаки, проти шерсті. У різних тарапатах доводилося побувати, особливо за останні дні, але в цей раз парубок уперше не знав, що робити. А тому відчував неспокій і злість.

Спершу, хоч і не збирався надто заглиблюватися у минуле, сам незчувся, як слово по слові переповів отцеві Василю все своє не вельми довге життя, починаючи з того дня, як батько випровадив його за ворота рідної домівки.

Може, священик вміло направив спогади. Може, жіночі голоси, що жалібно й урочисто виводили молитви змусили парубка відкритися, але виклав Степан отцеві Василю усі вчинки і думки, до самого денця. Нічого не приховав. Ні про ті роки, коли був, хоч і не з власної волі, в науці у чаклуна чорнокнижника, ні про ті дні, що провів під сідлом у личині коня. І – звісно ж, розповів про всі пригоди, що перебув разом із Тарасом Куницею.

– Господи Боже спасіння рабів Твоїх, милостиве і довготерпеливе, кайся про нашу злобу, не бажаючи смерті грішника, але якщо звернувся до Тебе, живу бути йому. Сам і нині умилюється про раба... і подай йому образ покаяння, прощення гріхів і відпущення, прощаючи йому всяке прогрішення вільне і невольне, примори і з'єднай його святою Твоею церквою о Христе Ісусе Господь наш, з ним же Тобі

личить держава і пишність, нині і повсякчас, і на віки віків. Амінь...

Священик спершу помолився за грішника, що кається, а потім заговорив, звертаючись до Небаби:

– Нелегкі випробування випали на твою долю, раб Божий Степан... – промовив задумливо. – Химерним і звивистим був шлях, але привів у храм. Значить, немає на твоїй душі смертного гріха. А що важкою дорогою йшов, так Господь наш нікому не дає ноші понад його сили. І якщо випробовує, значить, любить і вірить, що ти зможеш витримати. Я молитиму Господа, щоб пробачив він тобі гріхи вільні і невольні. А єпитимію накладаю наступну. Від цього дня і до Успіння Пресвятої Богородиці щоранку і перед сном, якщо обставини дозволяють, будеш промовляти вголос десять разів «Отче наш» і «Вірую». Якщо обставини, незалежні від тебе, не дадуть такої можливості – молися подумки.

Степан поцілував хрест, край єпитрахилі і відійшов на праву, чоловічу частину церкви, де й опустився на коліна. Молився щиро, піднесено, – вперше за багато років, відчуваючи як сходять на нього умиротворення і благість. Немов гарно помився, після виснажливої і курної дороги, позбуваючись не лише поту і бруду, але й втоми.

А потім відчув ще щось...

У церкві панувала звичайна для богослужіння почасти тиша. Отець Василь неголосно розповідав щось з Нагірної проповіді, а приблизно півсотні людей, в основному людей по-

хилого віку і дітвори – стоячи на колінах, слухали його слова, били поклони і ревно хрестилися.

Небаба, почувши «амінь», теж перехрестив чоло, але думки його вже були зайняті іншим. Десь неподалік, у Михайлівці, творилися злі чари. Такої сили, що недовчений чарівник зміг відчуті їх навіть всередині храму. І не лише відчуті, але й розпізнати. «Сон-дрімота»! А це значить, що все пропало, і село не врятувати. Ворог перехитрив... Люди от-от поснуть, і бусурмани візьмуть ясир.

Але і чекати теж не діло. Однією молитвою і покаанням не зупинити ворога. Людолови більше прислухаються до свисту козацької шаблі і гучного голосу мушкетів... Розуміють їх краще будь-яких слів. Залишаючись у церкві, він і людям не допоможе і сам пропаде. Але один у полі не воїн... Ніяк не здолати Степанові чорта самотужки. Занадто сильний біс!

Дивно, що бусурмани досі двері в храм не ломлять. Може, спробувати непомітно вийти, подивитися, що в селі діється? Тільки навіщо дивитися? Начебто він не знає, що там зараз відбувається!.. Ох, краще б не знав. Але і тут від нього користі мало. Вірніше – жодної...

Вхопившись за цю думку, яка дозволяла йому хоч щось робити, Небаба рішуче рушив до дверей, і тут, немов чекали саме цієї миті, знадвору вимогливо застукали. Судячи по звуку, не тільки кулаками.

– Відчиняйте, гяури! Виходьте! Здавайтеся на милість хана!

Народ у церкві стривожено загув.

– Тихіше, чада мої! – підняв руку отець Василь. – Все в руках Господніх. І якщо буде на те Його воля – слуги Антихриста не увійдуть до храму Божого. Бо впаде на них кара небесна.

– Боюся, отче, – неголосно пробурмотів Степан, підійшовши до попа ближче, – голомозі про це не знають і не надто боятимуться.

– А що ми можемо вдіяти? – так само тихо відповів отець Василь. – Тут лише старі та діти. Опір чинити не зможемо. Тільки молитися. І тобі одному не здужати... Ні шаблю, ні чарами. Хіба що померти з честю зможеш.

– З цим, святий отче, я б не став поспішати, – смикнув себе за вус Степан, хотів сплюнути, але згадав, де знаходиться, і квапливо перехрестився. – Дурне діло не хитре. Маю на увазі – загинути без користі. Але, якщо ваші молитви досягнуть до Господа, то не все ще втрачено...

– Що ти задумав?

– Поки... ще нічого, отче. Двері міцні дубові – вибити не просто. Почекаємо. Може, бусурмани самі заберуться. Людови ледачі. Даремно ні сил, ні часу не гають. Церквиця зовні непоказна. Може, вирішать, що шкурка вичинки не варта, і самі заберуться?

Але, спростовуючи його слова, у двері загримали ще наполегливіше. І голосно гукнули:

– Гей, довгогривий! Мені тільки жидівська дівка потріб-

на! Випхай її за двері, і можете й далі молитися. Нікого більше не чіпатимемо. Обіцяю! Ми і без жменьки старих непогано пожилися. Хороший улов взяли. Михайлівка – багате село. Чуєш мене, піп? Прийми добру пораду! Навіщо вам іудейське насіння? Віддайте її нам!

Голос трохи помовчав, очікуючи відповіді. Але довго не витримав і додав загрозово:

– А опиратися станете – спалю всіх. Разом з церквою!

У тривожній тиші його слова почув кожен, і навколо Ребекки потихеньку стала утворюватися порожнеча. Ні, поки ще дівчини не цуралися, як прокаженої, а просто, притискаючи до себе діточок, і короткозоро мружачи очі, ніби хотіли краще розгледіти, старі баби відсувалися від неї все далі. А похмурі діди і так стояли на чоловічій половині храму. Потім церквою дмухнув один шепіт, другий, третій і загомоніло, загуло... Як у запертому вулику.

– А що ж, баби... – тихо і від цього ще зловісніше заскрипів чийсь деренчливий голос. – Нащо всім пропадати через шинкареву чічку?

– Як вона взагалі в храм увійти посміла? – недобре підтримав другий голос. Уже значно голосніше.

Ребекка зацьковано озирнулася, але побачила навколо себе тільки злі обличчя, з чорними від страху, мов дірки в черепі, очима.

– А так, так... – забурчало відразу кілька бабусь, відсторонюючи молодших жінок і дітей за спину. – Гнати юдине сім'я

геть! Як Господь наш вигнав із храму фарисеїв і торговців!

– Ні, не робіть цього... – Ребекка встала на коліна. – Не віддавайте бусурманам. Прошу вас. Я...

Степан обурено зиркнув на селянок, котрі все більше по-жвавлювалися через те, що, як їм здавалося, знайшовся спосіб порятувати хоча б діточок, але сказати нічого не встиг.

– Ану, цить, сороки! – гаркнув хтось із дідів. – А тих, що занадто горло деруть, зараз самих за двері викинемо! Совість у вас є?! Ні в чому не повинну дівку бусурманам видавати задумали! Отче! А ти чого мовчиш, немов води в рота набрав? Хіба ж це по-божому, по Христовим заповідям?!

Піп, який оціпенів від жахливої зміни зі смиренною паствою, що відбувалася на його очах, стрепенувся і змахнув кадилом.

– Прокляну! І сам до агарян у полон піду, якщо ще хоч слово проти Ребекки почую. Сором вам! Ким відкупитися хочете? Нареченою запорожця?! Кого їм на поталу видати надумали? Майбутню дружину не тільки односельчанина, але і православного воїна-козака? Матір ще ненародженої дитини? Як же ви в очі Господа подивитеся, коли Він на Страшному суді вас до сповіді покличе?

Переляканим селянкам, що зараз думали лише, як врятувати дітей і онуків, однаково було чим платити – годилося і чуже життя, і гріх на душі, але занадто грізно виглядав у праведному гніві отець Василь. Так грізно, що баби одна за однією повалилися на коліна і ревно захрестилися.

– Спасибі, отче... – схвально пробурмотів Небаба. – Що ж, ти своє слово сказав. А тепер дозволь і мені щастя спробувати. Може, вивезе крива... Допоможи нам, Матір Божа і Пресвята Покрова...

– Впевнений?

– Ой, я вас прошу, отче, чи ж вам не знати, що в цьому житті ні в чому не можна бути впевненим? – зітхнув Степан. – Але шанс є. І не використати його – дурість. Купив, не купив, а поторгуватися можна. Ну, не йти ж покійно під ніж?

– Що ж, тоді, благословляю... – отець Василь осінив Небабу хресним знаменням. – Роби, раб Божий, що повинен, а ми – помолимося за успіх.

Степан шанобливо поцілував розп'яття, перехрестився на ікону Божої Матері, потім підійшов до дверей і голосно крикнув:

– Гей, хто там по-нашому розуміє, чути мене добре?

– Чую... – відповіли знадвору. – Говори.

– Так ти казав, що хан ваш мудрий і милостивий? – навмисне голосно прокричав парубок. І не помилився, через коротку мить йому відповів інший голос. З добре помітною татарською вимовою.

– Салах-Гірей – гідний син свого батька і розумом зрівняється з туменом мудреців. А милість його така ж велика, як безкрайній степ.

Почувши відповідь, Степан посміхнувся і широко перехрестився. Його жест не залишився непоміченим, і багато-

людний подих надії та полегшення пронісся храмом.

– Що ж, якщо шановний Салах-Гірей такий мудрий і милостивий, як ти стверджуєш, шановний, чи означає це, що він ще й великий воїн?

– Поза всяким сумнівом, зухвалий гяуре! І ти сам тому свідок. Бо ховаєшся в храмі, як боягузливий корсак, у той час, як усі твої односельчани вже звикають до ваги рабського ярма.

– А чи дозволено дізнатися, хто відповідає мені від імені великого і мудрого хана Салах-Гірея, нехай продовжаться дні його? – запитав татарською Небаба, про себе радіючи, що співрозмовник не може бачити виразу його обличчя. Інакше весь хитромудрий план розсипався б відразу.

У церкві знову загули, але деякі діди трохи розуміли татарську і пояснили жінкам, що сказав Степан.

Татарин, мабуть, теж не очікував почути з вуст гяура рідну мову. Але мовчав недовго і відповів з помітною гордістю:

– З дозволу мого повелителя ти чуєш голос аталика хана.

А потім додав насмішкувато:

– Чи тобі потрібен хтось більш шляхетний?

– Хіба можна знайти когось достойнішого за вчителя, ефенді? – щиро відповів Небаба.

Степан знав, що так звертаються лише до освічених людей, але слушно вирішив, що кашу маслом не зіпсує. І не помилився. Наступне питання татарин задав не настільки бундючно.

– То що ти хочеш, гяуре? Маєш щось сказати чи час зволікаєш?

– Я всього лише хотів уточнити: якщо юний хан такий мудрий і відважний, як ти стверджуєш, то і честь військова для нього теж не повинна порожнім звуком бути?

– Ти переходиш межу, гяуре!

– О, ні, шановний! Вислухай мене, і ти все зрозумієш!..

– Кажи, велемовний гяуре, але пам'ятай – почую бодай найменший натяк на образу гонору мого повелителя, і розмову завершать шаблі нукерів. Нікого не помилю.

– У моїх словах немає образи. Я лише кажу, що хоробрий і доблесний воїн, який не соромиться шляхетності та милосердя, неодмінно зрозуміє іншого воїна. Який теж цінує честь більше ніж життя!

На цей раз за дверима мовчали довше. З подвір'я долинав гул голосів, але хоч як Степан притискався вухом до одвірка, жодного слова так і не зміг розібрати.

– Мій повелитель звелів передати, що ти не помиляєшся, гяуре. Він зрозуміє... – вимовив через якийсь час аталик. – Але якщо йдеться про військову доблесть, а не хитрощі. Тож навіть не намагайся обдурити його.

– Язик мій не схожий на зміїне жало, ефенді... – полегшено перевів подих недовчений чарівник. Терези Фортуни лише трішки, але таки схилялися на його бік. – І коли говорю про честь воїна, то маю на увазі саме її. А значить, хан має зрозуміти, що поки я живий і можу битися, то не дозволю

полонити жінок і дітей, які перебувають під моїм захистом. І що я швидше власними руками вб'ю їх, але не випущу назовні і не віддам на поталу і наругу.

– Поки живий, кажеш? То в чому річ? Виходь і помри... – засміявся перший голос, який вимагав віддати йому Ребекку. – Охоче допоможу.

– Я воїн, а не божевільний, – не менше насмішкувато відповів Небаба. – І померти завжди встигну. Смерть не страшна, якщо зустрічаєш її з розумінням, а не по-дурному... як п'яний погонич верблюдів, що захлинувся плювком двогорбого.

– Мій повелитель уже втомився тебе слухати, гяуре. Говори, нарешті, чого хочеш, і покінчимо з дурною балачкою.

– Божого суду.

– Що?!

– Так, ефенді. Ти добре дочув. Я готовий вийти проти вашого найсильнішого батира на бій. Загину – візьмете всіх, хто знаходиться в церкві без бою. Але, якщо переможу – ви нікого більше не зачепите і заберетесь з Михайлівки. Ось моя умова.

– Ми і так всіх візьмемо! – скрикнув все той же гаркавий, нахабний голос, що не належав татарину.

– Помиляєшся, – спокійно відповів Небаба. – Тобі, здається, потрібна Ребекка? – Степан знову заговорив татарською, щоб даремно не турбувати селянок. – То знай, що саме її вб'ю першою. Як тільки почую запах диму чи бодай

якийсь підозрілий шурхіт біля дверей.

— Я почув твої слова і передам їх ханові... воїн, — з деякою повагою вимовив аталик. — Чекай.

— О, не варто турбуватися, ефенді, — щиро розсміявся Небаба. — Слово честі, я нікуди звідси не піду й обов'язково дочекаюся відповіді...

— Гей, ти куди нас запер?

— Цить, трубо ієрихонська, — Терентій Копито поспішно затиснув рота Василю Мамчуку. — Чого розрепетувався? Не на Раді...

Решта запорожців з відібраного особисто курінним отаманом десятка озиралися не менше здивовано, але — мовчки. А хто б на їхньому місці не здивувався? Одна справа — послухати розповідь курінного, про те що з ними характерник, і зовсім інша — в одну мить з передмістя Січі потрапити в якусь хату. Але ж і Копито покликав з собою не просто завзятих рубак, а найвідчайдушніших шибайголів на всьому Запоріжжі. Тих братчиків, яким і чорт не сват. Котрі і в Трапезунд ходили, і на невільницькому ринку Кафи бували, і каторгу турецьку не лише зовні оглядали... Траплялося, що й не з власної волі. Так що за шаблі і пістолі січовики від несподіванки схопилися, але і тільки. Чекали наказу.

Розсудивши, що «не знаючи броду», нічого наосліп пха-

тися в Михайлівку, бо село, швидше за все, вже захоплене татарами, Тарас вирішив зробити це потайки.

А куди можна без побоювання бути поміченими впертися такою юрбою? Вірно – всередину якоїсь будівлі. А що в селі досить просторе, щоб вмістити гурт запорожців? Тільки церква та корчма. Але оскільки новоспечений відьмак, після розмови з отцем Никифором передбачав, що Господь може не схвалити такий панібратський спосіб відвідування храму, то про церкву навіть не помишляв.

Окрім того, Куниця все ще не розібрався зі своїми вміннями, тож щоб не промахнутися, для кінцевої цілі переміщення варто було обрати місце, котре парубок добре знав не гірше за власну хату. То ж, врешті-решт, запорожці опинилися посеред розгромленої татарами корчми.

Чому, до слова, невимовно зраділи...

Адже таку вилазку не можна вважати походом, скоріше – відчайдушною витівкою, забавою... Щоб розвіятися та взяття молодецьке потішити. А тому і сухий закон тут недоречний. Отаман і Непийвода не боронили. У подібних випадках кураж не менш важливий, ніж хоробрість. Та й не жовтодзьоби зібралися, розуміння мають – зайвого не хильнуть. Так лише, душу покропити.

І поки Тарас з курінним отаманом обережно визирали крізь вікна, решта запорожців, не забувши перехрестити чоло, рушили до шинкваса. Спершу, правда, відрядивши Пилипа Бугая в сіни: двері притримати, якщо хтось із голомо-

зих поткнуться всередину раніше ніж треба. Козак був таким широким у плечах, що поки в сінях стоятиме, то і крізь відчинені двері ніхто не те що не зайде, а навіть зазирнути не зможе.

– Що там? – нетерпляче штовхнув молодого відьмака Непийвода, котрому спина Куниці теж затуляла віконце. – Багато голомозих бачиш?

– Аж дивно, – розгублено відповів той. – Жодного... Берег біля броду весь зритий копитами, так що тут ми спізналися – чамбул через річку вже переправився. Але, навколо, як вимели. Ні людей, ні худоби.

– Невже вночі напали і вже назад подалися?

– Не знаю... – потемнів обличчям Тарас. – Батьку Терентію, почекайте тут. А я з Іваном через хату корчмаря на другий бік гляну. В кімнаті вікна на вигін дивляться. Може, звідти щось побачу?

– Добро, подивіться, – кивнув курінний. – Ми почекаємо. Тільки обережно. Наша сила у раптовості. Не змарнуйте її. Що самі голови складемо... нехай, така козацька доля... Але ж і не допоможемо нікому.

– Не вчи вченого, отамане, – пробурчав у відповідь Непийвода, поманивши за собою Куницю. Після того як Копито протверезів, Іван добровільно передав йому старшинство. Все ж таки у Терентія і досвіду більше, і козаки знають, як отамана. Поважають... – Самі з вусами... Вигулькнемо, як миша з нірки.

Тарас слухняно рушив слідом, але як тільки вони опинилися в іншій кімнаті, Непийвода схопив молодого відьмака за лікоть.

– Зачекай, хлопче. Годі дурня клеїти.

Тарас протер очі, що засльозилися від спертого повітря в корчмаревій хаті, і здивовано глянув на Івана.

– Ти про що? Якого дурня?

– А такого... – Непийвода силоміць всадовив на лаву молодшого товариша, що поривався до віконця. – Розумію, що від переживань за кохану ти не в змозі тверезо міркувати. Але ж не настільки ж, щоб геть усе забути?

– Та говори ясніше, дядьку Іване! – гарячково відказав той, але сидів смирно. Розуміючи, що з рук запорожця все одно не вирватися.

– Тарасе, та схаменися нарешті! – гримнув Непийвода. – Ти ж не простий козак. Характерник! Згадай, що вмієш, і займися ділом! У віконце він подивиться. Тьху... Самому не смішно?

– Ой, лишенько! – сплеснув той. – Віриш, дядьку Іване, як відрізало... Тільки одна думка в голові і крутиться, щоб вискочити надвір та рубати кожного зустрічного бусурмана... – закліпав очима Куниця і змахнув непрохану сльозу. – Вони що, взагалі ніколи хату не провітрюють?

– Не можна, – Непийвода зрозумів настрій парубка і підіграв його хитрощам. – Прикмета в іудеїв така. Бояться втратити удачу.

— Гм... Не скажу, щоб їм це допомогло!

— Хтозна, — знизав плечима сивий запорожець. — Якщо ми тут, то може і фортуна до Іцхака плечима не повернулася. Але про це потім поговоримо. Зараз ти роби так, як у селі упирів. Коли ординців заманювали. Ти розповідав про літаючий погляд? Ось і поглянь навколо, а я — постережу, щоб ніхто не перешкоджав.

— Добре. Я зараз... Я хутко...

Тарас відкинувся плечима на стіну і заплющив очі.

І як він сам не здогадався? Воістину, якщо Господь хоче покарати людину, то спершу відбирає у неї розум.

Менше хвилини знадобилося Куниці, щоб чаклунський зір відокремився від тіла відьмака і відправився на розвідку. Через вікно... Мабуть, і справді, вміння Тараса вперто дотримувалися звичок господаря. І якщо парубок не вмів проходити крізь стелю і дах, то і його погляд теж цього зробити не захотів. Добре хоч погодився прослизнути крізь слюдяну пластину, а не змусив раму відкривати.

Всупереч сподіванням, людей у Михайлівці було навіть більше, ніж хотів би побачити Куниця. Особливо, в такому стані. Односельчани знайшлися на вигоні, де сиділи щільною купою, під наглядом десятка ординців. Тим часом як основні сили людоловів з'юрилися навколо церковного подвір'я.

До речі, навіть мигцем глянувши на храм, Тарас зрадів своїй передбачливості, що не спробував перенести запорожців просто в церкву. Вся будівля, від фундаменту і до хреста

на маківці, сяяла, мов сонце в літній полудень. Так, що доводилося погляд відводити. Тому і роздивитися причину такої цікавості ординців до православного храму не вдалося. Хоча, і так було все зрозуміло – всередині церкви замкнулися ті селяни, що встигли втекти в перші хвилини нападу, і тепер людолови думали, як їх звідти видобути. Але, оскільки ніхто не бігав навколо з оберемками соломи і смолоскипами, підпалювати церкву татари, принаймні поки що, не збиралися.

Що ж, запорожцям це було на руку. Але поквартитися все одно варто. Зараз у голомозих одні плани, але шайтан їх знає, що вони придумують у наступну хвилину? Закінчиться терпіння у бека, і запалає вогонь! А дерев'яній церкві багато не треба – спалахне, як віхоть соломи.

Тарас ще раз глипнув на церковне подвір'я і стрибком повернувся у своє тіло.

– Ну що там? – відразу запитав Іван, помітивши відблиск в очах відьмака.

– Якщо коротко, то всі полонені на вигоні, а татарва товчється біля церкви. Ясир пильнує десятка півтора голомозих, не більше. Шкода, зараз день... Близько до них не підібратися. Вигін – не степ, сховатися ніде. Єдиний чагарник від охоронців у півсотні кроків буде. Як хутко не бігти – тривогу підняти встигнуть. Решта татар прискаче швидше, ніж ми бодай частину бранців розв'язати встигнемо.

– Тарасе, характернику ти мій недолугий, – плеснув Непийвода Куницю по плечу. – Тебе знову заціпило? Чи ко-

зацька наука так вїлася, що її ніяким чаклунством не перебити?

– Тьху, – спересердя плюнув Куниця. – І що б я без тебе робив, дядьку Іване?

– Думаю, те ж саме, тільки трохи пізніше... – знизав широкими плечима Непийвода. – Але ти не відволікайся. Як там твоя бабця, нехай спочиває з миром, говорила? Ти можеш все, що забажаєш, аби лише від цього не було прямої шкоди іншим людям? Так?

– Приблизно... А ще я повинен дуже добре уявити, чого хочу.

– Тоді не мудрагельствуй довго, а спробуй стати невидимим. Адже від цього нікому шкоди не буде, вірно?

– Невидимим? – Тарас подивився на ліву руку, і вона зникла. Не розтала, як крижинка, не розвіялася, немов туман, а миттєво – раз і порожнеча. Ніби й не було ніколи.

– Ого! – Куниця не стримав здивованого вигуку, і рука з'явилася знову. – З нами сила небесна, – перехрестився молодий козак. – Я навіть злякався...

– Ти не лякатися маєш... – заспокоїв його запорожець, але при цьому, як би ненароком, торкаючись тієї руки, що пропадала з очей. – А зовсім невидимим стати. Від маківки до п'ят. Спробуй ще раз.

Тарас спробував. Подивився на ноги – вони пропали. І вернулися, лише тільки перевів погляд вище. Збоку це виглядало страшно і... комічно. Перед лавою стояли ноги...

що закінчувалися рівним зрізом трохи вище колін, а потім, до самого пояса не було нічого. Вірніше, там проглядала лавка, а решта тулуба Куниці висіла над нею в повітрі. Тарас подивився на ноги нижче – ті пропали, зате сідниці затулили лавку.

Якийсь час Іван дивився на зникаючі частини тіла юного характерника, потім зітхнув і махнув рукою.

– Облиш... Я і то бачу, що без належного тренування нічого путнього з цієї затії не вийде. Даремно час марнуємо. Зробимо інакше.

– Добре, – погодився, аж спітнілий від зусиль, Тарас. – Давай. А як?

– Пам'ятаєш, ти для проби колодязь з «журавлем» і вином посеред степу зробив?

– Ще б пак. А що? В горлі пересохло? Так ми ж у шинку... Зараз я...

– Не придурюйся, а спробуй явити купу зброї. Зможеш чітко побачити, хоча б отут на долівці десятків мушкетів, списів та шабель?

– Не обіцяю, що всього буде рівно по десять, але приблизно стільки зброї звалюють у купу хлопці з нашого куреня, коли купатися лізуть. Сотню разів бачив – не помилюся.

– От і славно. А де саме Лис лежить – запам'ятав?

– Звісно. Не забувай, дядьку Іване: я ж тут виріс. Кожен клаптик землі, як свою комо...

– Чудово, – нетерпляче відмахнувся Непийвода. – Зроби-

мо так. Накинй на мене личину чогось звичного для села. Кота, наприклад. Я проберуся до полонених і спробую розв'язати скільки встигну. А ти, як двічі почувеш вовче виття – кидай нам зброю. А далі, як завжди – Бог не видасть, свиня не з'їсть. Усі народжуються один раз і вмирають теж. Годиться такий план?

– Іншого все одно немає, – потер чоло Куниця. – Тож вибирати не доводиться. Ходімо до отамана.

Розділ третій

– Розумно, – підморгнув аталикові чорт. – Головне дурня назовні виманити. Думаю, він там один такий герой. Решту пов'яжете, як овець. Лишень двері притримати...

Кучум повернувся до Босоркуна і подивився в обличчя. Старому воїнові дуже не хотілося злити шайтана, але й образу стерпіти не зміг. У касті воїнів вміння тримати слово, дане навіть ворогові, вважалося однією з найбільших чеснот. Навчити мистецтву бою можна кожного, а шляхетність, міць духу, характер – або є, або немає. Це від вищих сил залежить, від покровителів роду – тих, хто вперше являє новонародженого лику сонця. І порушити обіцянку – те ж саме, що образити небесних опікунів. А як добре і довго буде жити той, від кого відвернуться духовні наставники і захисники?

– Ти допоміг моєму панові досягти успіху, взяти славу здобич і при цьому не втратити жодного воїна. Тепер Салах-Гірей зможе з гідністю постати перед очима батька і зайняти належне місце по праву руку великого хана. За це мій пан і я вдячні тобі, злий духу. Але не смій втручатися в те, чого не розумієш! Слово сказано. І якщо урський воїн хоче Божого суду, то обдурити його – принизити і зганьбити весь рід Гіреїв. Я сам вийду в коло і допоможу козакові достойно померти. А що до дівиці – не хвилюйся, ненаситний мангусе, твоя здобич від тебе не вислизне.

«Старий дурень! – подумки вилаяв аталика Босоркун. – Про честь згадав!.. Щось ви, як зі мною союз укладали, не надто про гонор піклувалися? А тепер, коли своє отримали, он як заговорили? Ех, якби не церква... сам би виволік оту хвойду за коси».

Безсилля Босоркун-Панько відчув, як тільки ступив на освячену землю. А чим ближче підходив до храму, тим більша слабкість навідала на чорта. Немов, з кожним кроком, зробленим у напрямку церкви, на спину чортові докладали невидимий тягар. І Панько ще й десятка кроків від воріт не пройшов, а вже почувався так, немов двигав на собі трьохпудовий міх збіжжя. І як би не приндився, всередину йому не увійти. Що означало – без ординців не обійтися. А от після того, як бусурмани виведуть клятву дівку за церковну огорожу, ось тоді він ще подумає: яким чином винагородити «вірних» спільників?

«Диявол і все Пекло, адже вона вже майже була в його руках. Сідло Куниці допомогло посилити поклик настільки, що дівчину в хаті не змогли втримати навіть домові. Сама на річку прибігла... І як же невчасно з'явився цей козак. Таки сто разів правий Володар, примовляючи, що його слугам не вистачає розуму. Куди я поспішав? Не міг до ночі зачекати, поки всі спати повлягаються? Тоді вже ніхто не помітив би Ребекку і не затримав на півдорозі. І чому розумні думки так запізнило в голову приходять?»

– Гаразд, чого там... Я розумію, хочеш перед ханом покрасуватися, – пробурмотів не те щоб схвально, але і не осуджуючи. – Роби, як знаєш. Але і в мене буде одна умова. Обов'язкова! – Босоркун додав криці в голос. – Інакше я сам цього героя пристрелю, як тільки з дверей покажеться. Мені зайвий гріх не в мішку носити, а ризикувати – не бажаю. Мало як поєдинок може скластися. Козаки теж, будь здоров, шаблями вимахувати вміють...

– Яка умова? – насторожився Кучум, розуміючи, що нічого доброго від шайтана очікувати не доводиться.

Відчувши внутрішній опір аталика, химера загарчала і напружилася, вишкірюючи ікла, готова рвати на шматки будь-якого, хто сміє перечити її господареві.

– Навіщо тобі, аталик, зайві клопоти і турботи – відповідатиме це честі воїна чи ні? Я сам гяурові скажу, в очі дивлячись. А там хай козак вирішує: приставати на мою пропозицію чи ні. Жодного обману. Можеш подивитися і послухати, тільки в розмову не лізь. Згода?

– Але мій повелитель уже дав слово...

– Яке я приймаю і не заперечую... – стишив голос чорт, демонстративно відвішуючи уклін у бік Салах-Гірея. – Але годі теревенити. Йди вже, клич свого гяура. Чи ми зими тут чекаємо? Я своє скажу – а він нехай думає. Не сподобається – може знову сховатися.

– Обіцяєш?

– Та йди вже! – вишкірився Босоркун. – Не дратуй мене,

старий! Я ж не добрий самаритянин, можу і запам'ятати твої слова! Воно тобі треба?

Відчувши, що господар сердиться, химера голосно схлипнула і присіла на задні лапи, як перед стрибком.

– Добре-добре, – хапливо погодився Кучум, який і сам розумів, що з шайтаном краще не сваритися. – Але цю потвору прибери подалі з очей. Як тільки козак побачить, що ти з дівчиною зробив, ніякого чесного поєдинку вже не буде.

– Твоя правда, – невдоволено гмикнув Босоркун, що по-тай саме на це розраховував, але опиратися не став. Одне діло – випадковість, інша річ – коли хитрощі викрито. – Пішла геть! Щезни!

Химера зацьковано озирнулася на натовп татар, котрі щільним кільцем оточили церкву, жалібно нявкнула і притиснулася до ноги господаря.

Чорт незадоволено подивився навколо, потім бридко розсміявся і клацнув Христю по чолі. Мить, і поруч з ним з'явилася молода, ледь в пояс, калина.

– Гаразд, зачекай поки так... Після вирішу, що з тобою робити.

Ординці, помітивши це, збуджено загули, захвилювалися.

Аталик сплюнув крадькома в напрямку шайтана, склав пальці в дулю, відводючи лихе око, і підійшов до дверей.

– Чуєш мене, гяуре?

– Так, ефенді, – відгукнувся Небаба. – Я тебе добре чую.

– Мій доблесний учень цінує чужу звиягу і дозволяє тобі

випробувати долю і ласку небес. Виходь сміливо, підступу не бійся. Розмова наша не закінчена, але якщо тобі якісь умови здадуться неприйнятними – зможеш безперешкодно вернутися назад. І про це маєш моє слово! Слово старого воїна, що посивів у сідлі та походах!

Останню фразу Кучум промовив, пильно дивлячись на Босоркуна. Шайтан скривився, як від квасного, знизав плечима, але кивнув. Мовляв, ну що з вами вдієш? Дурість несусвітня, але нехай. Шкода часу на суперечку.

Крізь двері з церкви назовні якийсь час доносився гомін голосів, а потім його перекрив спокійний, впевнений голос Небаби.

– От і домовилися. Я виходжу, ефенді...

Завіси неголосно зарипіли, немов вагалися, а потім двері рішуче розчахнулися навстіж, і на поріг вийшов високий, широкоплечий парубок, одягнений скоріше як заможний міщанин, аніж козак. Тим паче, запорожець. Тримав у руках важкий запірний брус...

– Хо-хо... – реготнув Босоркун. – Щастить тобі, ага. Відбірний супротивник трапився. Якою зброєю боротися будеш, шановний воїне? Голоблею? А-а! Я знаю! Переможе той, хто довше і голосніше читатиме молитви!

Степан мирно посміхнувся у відповідь і відставив брус убік. Ось тільки очі його при цьому дивилися так гостро, що чорт мимоволі ступив крок назад.

Розлютившись на себе за виявлену слабкість, Босоркун

демонстративно плюнув на освячену землю і прошипів:

– Гаразд, козаче! Як ви один одному будете тельбухи випускати... в славу своїх небесних покровителів, мені без різниці. Хоч залоскочить супротивника на смерть. Але мені потрібна наречена Куниці – Ребекка! І я маю отримати її незалежно від того, хто переможе. Тобі зрозуміла умова, чи повторити повільніше?

– Що?! – тепер настала черга Небаби відсахнутися. Тільки не з переляку, а від обурення. – Ах, ти, лайно собаче! Син віслиюка і верблюдиці! – скрикнув Степан, хапаючись за шаблю. – Та як ти смієш мені...

– Тихо, козаче! Не треба лаятися... – підвищив голос Босоркун. – Не гарячкуй. А то ляпнеш зайве... – а потім продовжив так, щоб чули тільки Небаба і Кучум: – Юний хан Салах-Гірей у своїй неймовірній милості дав тобі шанс врятувати старих і дітей, що ховаються в церкві, тож, перш ніж знову відкриєш рота, добре подумай: чи вартує іудейка життя усіх тих людей? Одне життя – взамін кількох десятків!

– Тобі не зрозуміти! – не замислюючись ні на мить, відповів Степан. – Нехай ми всі помремо, якщо судилося. Зате душі наші постануть перед Господом не закаляні зрадою та підлістю.

– Щось ти, козаче, надто легко смерть згадуєш, – глузливо хмикнув чорт. – Задумав обманути? І не мрій, не вийде... Махну рукою, нукери миттю двері виб'ють і всіх, як ягнят пов'яжуть... Адже, крім тебе там більше воїнів немає, вірно?

— Це так, — потемнів обличчям Небаба. — Але й ти не вважай себе за наймудрішого. Бо в такому разі Ребекка тобі не дістанеться. Першою її вб'ю. Власноруч!.. І вона мені ще й подякує...

— Дивний ти чоловік... — сіпнув плечем Босоркун, від чого в повітрі виразно запахло прілістю та перегноем. — Щойно до Раю з чистою совістю збирався, а тепер смертний гріх простісінько в храмі заподіяти готовий...

Чорт пошкріб підборіддя і приступив ближче.

— В очі дивися!

Начебто нічого не змінилося ні в поставі, ні в голосі Рудого Пасічника, але не послухатися його Степан не зміг. А коли заглянув у дихаючий крижаним холодом густий морок зіниць чорта, то зблід і мимоволі перехрестився.

— Побачив, — задоволено кивнув той. — Значить, розумієш, що з мертвою дівчиною мені ще простіше впоратися... Твоя впертість тільки погіршує все. Змирися, козаче. Є в цьому світі багато такого, що не за нашим бажанням чи розумінням влаштовано. І не підвладного нашій волі.

Небаба знову перехрестився, але не відповів. Чародійським поглядом він побачив навіть більше, ніж чорт хотів йому показати. І побачене справді збентежило парубка. Такого страху та огиди він ще не відчував. Але змиритися?!

Босоркун помовчав, не зводячи очей зі Степана, але бачачи, що той відступати не збирається, невдоволено буркнув.

— Гаразд, біда з тобою. Часу шкода... Не хвилюйся ти так

за неї, нічого з дівкою не трапиться. Я маю намір доставити її цілою і неушкодженою просто в обійми майбутнього чоловіка.

– Брешеш!

– Мені що на Біблії заприсягтися, чи на церкву перехреститися, щоб ти повірив? – розсміявся чорт. – Не брешу.

– Присягни тим, що тобі дороге... – знайшовся Степан, бо хоч і не був певен достеменно, та здогадувався, з ким має справу.

– Он як? – Босоркун спантеличено потер перенісся. – Гаразд. Щоб мені одними просфорами харчуватися, щоб мені до кінця днів жодної християнської душі не спокусити, щоб мені на сам Йордан послизнутися та в ополонку впасти. Щоб...

– Досить, вірю... – поморщився Небаба такому богохульству. – Хоча такому як ти збрехати...

– То й добре, – потер руки біс, не дослуховуючи. – Значить, домовилися. А тепер починайте вже свій поєдинок! Не личить примушувати хана чекати.

– За цим діло не стане... – відповів Степан. – Але якщо ви висуваєте додаткові умови, то й у мене теж буде ще одна.

– Якщо це не завадить мені забрати Ребекку, говори... – махнув рукою Босоркун, якого і справді нічого крім нареченої Куниці не цікавило. – Обіцяю, що виконаю. Набрид ти мені, занадто зухвалий. Але... люблю впертих.

– Не завадить... – кивнув Небаба. – Бо все просто. Я від-

правлюся разом з вами, і буду поруч, поки Тарас не візьме Ребекку за руку. От і вся умова... Згоден – то можемо приступати до поєдинку. Ні – я повертаюся в церкву, і нехай діється воля Божа.

– Разом з нами? – перепитав чорт. – Несподівано... Гм... А чому б і ні? Заодно підтвердиш побратимові, що я зробив усе, щоб врятувати його наречену від неволі. Домовилися... Можете битися.

Сказавши це, Рудий Панько повернувся спиною до обох воїнів і неквапливо рушив у бік Салах-Гірея. Решта ще раніше вийшли за межі церковного подвір'я, звільнивши місце для поєдинку. В середині залишилися тільки аталик Ку-чум, Степан і маленька калина.

– Як тебе звати, воїне? – поцікавився аталик.

– Козак Війська Низового Запорозького Степан Небаба, – трохи злукавив недовчений чародій. Не розповідати ж татарину історію свого, хоч і не надто довгого, але вельми заплутаного життя. – А ти ким будеш, ефенді?

– Кучум, аталик хана Салах-Гірея.

– То це ми з тобою схрестимо шаблі, чи когось іншого чекаємо? – повів поглядом навколо парубок.

– Я.

– То, може, й справді, почнемо?.. Припікає... Чого дарма

пріти?

Небаба ступив назад, відстебнув від пояса шаблю і оголив клинок. А порожні піхви відкинув убік. Кучум зробив те саме.

Обидва змахнули зброєю хрест-навхрест, як би салютуючи, а насправді розминаючи кисть. А потім легким, ковзаючим кроком, немов у танці, рушили назустріч один одному.

Наставник хана був мудрий і досвідчений, а тому став відразу забирати праворуч, щоб повернутися спиною до сонця.

Степан не міг похвалитися ні тим, ні іншим, та й учитель його, Ох Чорнобородий, вважав, що вміння махати шматком заліза для чародія марна справа. І до тренувань учня з тими воїнами, що зрідка приїжджали в гості, ставився з поблажливістю лише через благодійний вплив фізичних вправ на розвиток і зміцнення м'язів. Дуже вже хотілося старому перебраться в молоде і сильне тіло.

Тим не менш, Небаба оцінив маневр аталика. І якщо тарин, у силу віку, ніяк не міг приховати досвід, то Степанові ніщо не заважало прикинутися новиком. Сильним, сміливим і... дурним. Вірніше, надміру самовпевненим. Що, зрештою, одне і те ж. Бо встиг нахапатися верхівок військової науки, і тому вважає себе непереможним витязем.

Обравши цю тактику, Небаба рвучко ступив уперед і завдав три швидкі, сильні удари, намагаючись поцілити в голову або плече бусурмана. Потім швидко відскочив на два кроки

назад, розриваючи дистанцію.

Природно, татарин легко відбив прямолінійну атаку, але нападати у відповідь не став. Вичікував. Аталик був не лише мудрий, але вже й не молодий, надміром сили похвалитися не міг, і даремно її не марнував. Він вивчав ворога і чекав помилки, – неминуchoю в будь-якому поєдинку. І ця помилка, швидше за все, стане останньою в житті козака. Значить, Небабі треба встигнути нанести удар раніше...

«Крок уперед. Голова, голова, плече... Крок назад. І не забути примружуватися!.. Нехай голомозий думає, що сонце мене засліплює, але я настільки гарячий і недосвідчений, що на це не звертаю уваги. Крок уперед. Голова, голова, плече... Крок назад».

Якщо татарина спершу спантеличило те, що комбінація ударів постійно повторюється, то вже після п'ятої або шостої атаки він почав посміхатися. Звичайно ж, старанно приховуючи насмішку, але блиск в очах його видавав. Як і деяка розслабленість, що з'явилася в рухах. Кучум навіть трохи запізнювався з відбиттям, все ще не вірячи і чекаючи підступу. Але Небаба продовжував робити своє, немов виконував вправу на тренуванні...

Крок уперед. Голова, голова, плече... Крок назад.

Загалом збоку все виглядало значно жвавіше. Здоровенний, набагато ширший у плечах і вищий на зріст запорожець постійно наскакував на не надто показного татарина, горляючи при цьому щось малозрозуміле. І, не шкодуючи руки,

наносив сильні удари, змушуючи Кучума захищатися. Поки що це йому вдавалося, але рухи аталика ставали все повільнішими, а козацька шабля при зіткненні з його клинком відбивала руку татарина чим раз більше назад, ближче до голови.

Крок уперед. Голова, голова, плече... Крок назад.

«Ну, начебто пора... – подумав Степан. – Ще дві-три такі атаки, і голомозий відповість. Питання: куди націлитися?! Я би відбивав третій удар і, немов відштовхуючи супротивника, підступив ближче. А в той момент, коли суперник подасться назад, самим вістрям дотягнувся б до ноги. Пощастить – можна зачепити жилу, але й звичайної рани досить. Потім трохи покружляти, змушуючи спиратися на підтяту ногу, щоб посилити кровотечу і все... П'яти хвилин не мине – добивай, або в полон бери».

Крок уперед. Голова, голова, плече... Крок назад.

«Ага, ось уже примружився, бусурман триклятий. Бач, як поспішаєш мене вбити, навіть про сонце забув. Покліпай тепер і ти трохи, не все ж мені одному повіками, немов сором'язлива дівчина, мигати... Давай, ось він я!.. Ну, чого чекаєш?! Хочеш ще раз переконатися, що в моїй голові суцільна полова? І не сумнівайся – жодного зернятка, навіть найменшого там немає. Стоп! Але ж і справді немає! Якого дідька я вирішив, що він по нозі вдарить? Він же старий! Спина, мабуть, давно на погоду ниє. Не зможе аталик достатньо

швидко нагнутися, а значить – ризикувати не стане. Тоді куди? Думай, голова, шапку куплю! Зовсім мало часу залишається. Ой, як би мені у власний капкан не потрапити!»

Крок уперед. Голова, голова, плече... Крок назад.

«От дурень! Як же я раніше не здогадався? Ну, звісно ж!»

І тут Кучум атакував.

Глузливо посміхаючись, татарин відбив третій удар козака з усієї сили, але в останній момент послабив руку в лікті, тим самим дозволяючи своїй шаблі відлетіти майже до грудей, на відстань, потрібну для удару без замаху. А вже у наступну мить його клинок метнувся трохи навскіс, під занесену вгору Степанову правицю...

Остаточно повіривши, що має справу з недовченим молодиком, атакник не став вигадувати хитромудрих фехтувальних прийомів, а скористався найпримітивнішим способом, розрахованим на те, що суперник ні разу не завдав четвертого удару, а завжди відступав після третього... І помилився.

Вуста татарина продовжували посміхатися, в передчутті перемоги, навіть після того, як голова ханського наставника покотилася по землі, зрубана з плечей тим самим – четвертим, завершальним ударом. Що всього лише на коротку мить випередив напад Кучума. Коротку, мов спалах блискавки, але ціною у вічність. І життя.

На якусь мить повисла нерухома тиша, а потім її розірвало люте виття і крики бусурман. З десятків башибу-зуків на-

віть перестрибнуло через огорожу, хапаючись за зброю. Палаючи ненавистю, вони збиралися покінчити з гяуром, але постріл з «яничарки» і гучний окрик: «Назад, пси! Хто сміє порушити слово хана?!» – змусили бусурман вгамонитися. І хоч вони ще щось погрозово вигукували та брязкали шаблями, це вже було лише відлуння грози.

– Агов, козаче! Підійди сюди! – покликав Небабу Босоркун. – Не бійся. Вельми достойний хан Салах-Гірей хоче поговорити з тобою.

Степан сунув шаблю вістрям у землю, потім помацав правий бік і поморщився. Бусурман все-таки встиг зачепити наостанок кінчиком пера. На щастя, безголове тіло не змогло завершити удар, а шабля то не меч і не шпага, – від неї найстрашніші ріжучі рани. А так, лише синець буде. Навіть тканину сорочки вороже лезо не розпороло.

Салах-Гірей тим часом віддав кілька наказів десятникам. Небаба доволі незле розумів татарську, але хан говорив тихо, і з тих обривків, котрі долітали до нього, вдалося розчути лише те, що воїнам було велено лаштувати загін у дорогу.

– Підійди ближче, не бійся... – повторив Босоркун.

Степан мимоволі здригнувся і пробурчав: «Було б ко-го...» – але крок пришвидшив. Та й справді, чого зволікати?

Своє діло, з Божою допомогою, він зробив, а далі – на жаль, усе від честі та пихи юного хана залежить. То ж навіщо його даремно дратувати.

– Ти переміг, гяуре... – намагаючись надати голосові бай-дужості, промовив Салах-Гірей. – І я дотримаю обіцянку. Ти і всі, хто ховається в будинку Іси, можете не боятися за життя. Ми йдемо.

– Так я і не сумнівався в цьому, – по-татарськи відповів Небаба, не чекаючи поки чорт перекладе. – Гіреям не пристало чинити інакше.

Татарин якщо і здивувався самовпевненості козака, – виду не подав. Зрештою, гяур щойно вийшов переможцем зі смертельного поєдинку, тож мав право почуватися піднесено. Хан задумливо смикав китиці на ефесі ятагана і дивився на тіло мертвого вчителя. Потім неголосно промовив:

– За старовинним звичаєм переможцю належить усе майно... Але Кучум був моїм аталиком, і мені б хотілося поховати його гідно. Не обдертого до нитки. Може, візьмеш викуп грошима?

– Життя старих і дітей, яких ти помилював, найщедріша і найшляхетніша винагорода, на котру я лише міг розраховувати, – віддав ханові шанобливий уклін Степан. – Більше нічого не хочу. Мені просто пощастило. Твій учитель був добрим вояком, тож поховай його, як велить твоє серце. А я, на пам'ять про цей поєдинок, залишу собі тільки кинджал Кучума. Якщо не заперечуєш...

– Нехай буде так... – Салах-Гірей з повагою подивився на Небабу. Мабуть, не очікував такого жесту від дикого гяура, якими турки і татарська знать завжди вважала запорожців. Потім зняв з пальця масивний перстень і кинув його Степанові. – Стривай! Я передумав... Забудь про кинджал, козаче. Це перстень мого батька. Це не запрошення в гості і не знак дружби... Але, – якщо станеться так, що в землях Кримського ханства ти потрапиш у біду, – перстень врятує тобі життя і свободу... Салах-Гірей вміє цінувати шляхетність... і цьому мене навчив Кучум.

Юний хан жестом відпустив козака, вказав одному з десятників на тіло аталика, потім розвернув аргмака і кроком направив коня до ріки.

– Мої найщиріші вітання, – наблизився до Небаби Босоркун, шкірячи в посмішці несподівано білі, міцні та гострі зуби. – Упевнений, що такий чин зарахується тобі...

Потім, коли настане час зважувати все. Але до того ще далеко, а нам пора в дорогу... До Запоріжжя шлях неблизький. Навіть мені.

– Послухай, – мимоволі поморщився Степан, відступаючи від чорта на кілька кроків. І, вдаючи, що й досі нічого не знає і не здогадується, спитав: – Ніяк не второпаю, що ти за один? І що їси, що від тебе так немилосердно смердить, а мухи над головою в'ються, наче рій над вуликом?

– Чорт...

– Хто?

– Оглух? Так по голові тебе ніби не били?.. З чого б це? Ну, чорт я, чорт! – розсердився Рудий Пасічник Панько, він же чорт-вихор Босоркун. – Чого буркала витріщив, як дівка на голого хлопа? Я ж не дивуюся тому, що ти людина.

Продовжуючи вдавати, що збитий з пантелику, Небаба недовіжливо струснув головою.

– Чорт... А хіба то не вигадка?

– Тобі роги чи хвіст помацати дати? – розсердився пекельник.

– Стій... – простягнув примирливо руки Степан. – Ну, нехай. Вірю. Але ж ми не в пеклі, то що ти тут робиш?

– Маю справу, – цілком мирно відповів чорт. – Думаєш, мені дуже хочеться тут бути? Особливо зараз – побіля церкви тинятися? Тому і кваплю, щоб швидше діло зробити і назад, у пекло, повернутися. Тож, не заговорюй мені зуби. Давай вже, виводь дівчину...

Але в цей час з боку вигону долинула стрілянина щонайменше з десятка пістолів і мушкетів, а слідом розлючено заалалакали татари.

– А це що? – здивувався Небаба.

– Мабуть, хтось із ваших на обоз напав, – байдуже знизав плечима Босоркун. – Ясир намагаються відбити.

Але це мене більше не стосується. Угода з бусурманами завершена, тепер у нас з тобою спілка... То що, ти нарешті підеш за Ребеккою? – і прискіпливо заглянув Степанові в очі. – Ти слово давав. Негоже тепер задкувати. Не рак...

– Хто напав? – не вгавав Небаба. – Козаки?

– Може, і козаки... – ще раз сіпнув плечем чорт, від чого потривожені мухи невдоволено загули і задзвеніли хмаркою над розкуйовдженою головою Панька. – А може, бранці самі якось звільнилися, поки голомозі на поєдинок заглядалися? Ще раз кажу: не заговорюй зуби. Дибай за Ребеккою...

– Та постривай же! Нікуди дівчина не дінеться, – відмахнувся Степан, прислухаючись до наростаючого гомону. – Я так розумію, тобі від Куниці щось важливе чи цінне потрібно? То я ось що придумав... – почав задумливо, наче й справді не знав, про що йдеться.

– Кажи... – зацікавився Босоркун.

– Там, серед бранців, напевно, і рідні Ребекки є?

– Старий жид точно був, – кивнув чорт. – Впертий, як віслик. Не захотів на хрест плювати... Я б змусив... і не такі герої ниць плазували і копита до блиску вилизували... Та часу на забаву нема... Матір дівчини не бачив, але має бути там... якщо ще годиться на продаж... А ти нащо питаєш?

– Бо поганий з тебе купець. Сам подумай, що краще – один товар, чи за ті самі гроші втричі більше?

– Не розумію.

– Тарас наречений зрадіє, це безумовно. А уяви, який він буде вдячний за порятунок усієї родини?

– Усієї? – чорт задумався, шкребучи пальцями в густих заростях на підборідді. – Гм... Взагалі-то в цьому є щось. От лише з тещею б не помилитися? Може, ну її? Залишимо та-

тарам? Та й мені усіх вас з собою тягати не надто хочеться...

— А навіщо всіх? — заспокоїв Босоркуна Небаба. — Відправимося вдвох. Ти скажеш Тарасові, що вони живі і здорові, а я підтверджу. Ну, що? Гарно я придумав?

— Так, то справді добра порада, — кивнув чорт. — Можеш і від мене, при нагоді, якусь пораду взамін зажадати... Йди по дівчину і чекайте мене тут. Я миттю... Але, тільки щоб потім вже ніяких більше відмовок і зволікань. Домовилися?

— Гаразд, дідьку, чорт з тобою... — засміявся Степан. — Поживемо — побачимо, як примовляв сліпий старець перед смертю. Давай, бісівське насіння, воруши копитами. Зроби хоч раз у житті щось доброго...

— Не журися, пане Іцхак, — промовив Лис, дивлячись на похнюпленого корчмаря. — Ще не вечір. І теє то, що сказати маю... дякую, що на муки не видав... Хороший ти, видать, чоловік. Міг же й промовчати. Хто я тобі? А ти — рідної доньки не пощадив...

— Всі люди одна велика родина... На жаль, нащадки Каїна про це рідко згадують, — відповів іудей, не піднімаючи очей, і тихенько заголосив: — Вай-вей... вай-вей, бідна моя дівчинка...

— Ось як? — у голосі Семена забриніла неприхована повага. — Чув, що мудрий чоловік каже? — штовхнув п'ятою столяра.

– Та чув, – відповів той сердито. – Моя б воля, я б усіх тих родичів... голомозих, власними руками передувив.

– Що ж, пане-брате, Бог милостивий. І воздає кожному по заслугах його. Може ще матимеш нагоду. Підсоби, хочу припіднятися. Оглядітись...

Підтримуваний ногами столяра, Лис покрутився, знайшов опору і з натугою встав на коліна. Вартові хоч і помітили це, уваги не звернули. Хочуть борсатися гяури, то й нехай. Зв'язані по руках і ногах – нікуди не дінуться. І таки мали слухність. Нічого з побаченого козака не втішило.

Весь вигін був перегороджений на дві частини довгою вервечкою возів, уже запряжених волами та завантажених різноманітним селянським скарбом. Дальшу і більшу частину пасовища займали корови та вівці, зігнані в одне велике стадо. На місці худобу утримував десяток кінних татар. А ближче до села – сиділи і лежали полонені. Окремо чоловіки, окремо жінки з підлітками і зовсім наосібно – пригожі дівчата. Ясир охороняло теж не більше десятка людоловів.

Не дуже старанно. Татари, зібравшись у дві групки, палили вогонь, смажили на ньому м'ясо та більше джеркотали поміж собою, ніж пильнували полонених. І саме те, що було їх так мало, здивувало Лиса.

– Гм! Ти ба, гляди що діється, – тихенько присвиснув і повернув голову до Ліктя козак.

– Як же я гляну? – резонно зауважив столяр, що лежав горілиць, підпираючи козака. – А що?

– Голомозі кудись поділися. І двох дюжин не залишилося.

– І що ж у тім доброго? Може, по селу ще нишпорять. А може, церкву спалити надумали.

– Вай-вей... – відгукнувся на це Іцхак. – Вай-вей...

– Та не квапся ти завивати... – безжурно цикнув на корчмаря Семен. – Кажу ж, ще не Святвечір. Бог милостивий і якщо не видасть, то й свиня не зїїсть. Запхай краще руку мені в правий чобіт.

– Навіщо? – здивовано глянув на запорожця Іцхак. – І чому я?

– Бо в тебе одного руки вільні. І сидиш поруч. То ж ніхто з бусурман уваги не зверне. Давай, давай, не мнися, пане шинкар... Звісно, якщо хочеш і людям допомогти, і про доньку подбати.

Почувши таке, Іцхак більше не промовив ні слова, а спробував просунути пальці за халяву. Але чобіт занадто щільно облягав м'язисту ногу козака.

– Не лізе... – висопів натужно корчмар.

– Нічого. Не найбільший клопіт. Стягай, – звелів Лис, сідаючи на землю. – Тільки не метушися, бога ради! А то поміять ворохобню, та й згадає якийсь песиголовець, що тобі руки зв'язати забули!..

На цей раз діло пішло веселіше, і спільними зусиллями чобіт стягнули. А коли Іцхак перевернув його підошвою вгору, на землю впав невеликий, плаский наконечник стріли.

– Ось він – і порятунок, і Божий промисел... – посміхнув-

ся Лис. – Ну, чого витріщився, немов муслем на сало? Ріж пута!..

– Чий? – оторопіло спитав корчмар, невпевнено піднімаючи крихітний, але з гострою кромкою шматочок заліза.

– Та хоч чий! Тільки швидше! Швидше ворухися... За ради всього святого. Так, наче гроші рахуєш. Тепер і наші життя, і доля Ребекки, і багатьох інших від твоєї спритності залежать... Поквапся, пане шинкар, і ще сьогодні гуляти будемо!.. Всю горілку, яку вигнав, утридорога продаси. Хіба поганий гешефт, щоб я здоровий був.

Підхльоснутий не так можливим прибутком, як згадкою про Ребекку, Іцхак не змусив себе просити двічі.

Присунувся впритул до козака і, хоч не надто вправно, але старанно, заходився різати сиром'ятні ремінці. Міцна волова шкіра піддавалася погано, і його пальці, втративши чутливість, ковзнули вниз, розпанахавши до крові руку Семенові. Лис просичав неголосно щось несхвальне, але навіть не смикнувся. Гірше було інше: від крові ремені намокли й ослизли, через що Іцхак ще двічі почув думку запорожця про безруких віслюків, котрі помилково мають себе за людей. Але, тим не менш, зусилля корчмаря не пропали даремно – ремінець піддався і лопнув, а розплутати його вже не склало труднощів.

– Добро. Тепер Максимові, – вказав підборіддям на столяра Лис, а сам ліг на спину і став розтирати затерплі руки. Застояна кров, рушившись по жилах, завдавала біль ку-

ди більший за порізи. А головне, терпіти треба було мовчки і без різких рухів.

Але ці дрібниці не могли затьмарити полегкості, що прийшла з відчуттям свободи. Вовк чи рись, потрапивши у капкан, відгризає лапу, аби вирватися на волю. Так і людина, – якщо то справжній козак, мужній воїн, – готова заплатити будь-яку ціну, аби звільнитися...

З Ліктем Іцхак упорався швидше. Можливо, того зв'язали тоншою лінвою, а може, корчмар набрався досвіду, – але ось уже і другий бранець засопів, заскрипів зубами, розтираючи зап'ястя.

– А тепер кого? – запитав корчмар.

– Мене, дядьку Іцхак, – повернувся до нього спиною і відставив руки котрийсь із хлопців. Схоже, той самий Михайло, що не побоявся через багаття стрибнути. – Мене... Я цих іродів зубами гризтиму.

– Спасибі тобі, Лисе, ну і пану Іцхакові, теж – пут ми позбулися... – пробурмотів, озираючись, столяр, коли біль в руках трохи вщух і в занімалі м'язи вернулася сила. – А далі що робити? Охорони мало, але все ж – не один вояк. Та й ми беззбройні. Поки допадемо – половину стрілами поб'ють. А навіть як Бог допоможе і цих задавимо, здійсметься рейвах, верхові від стада прискачуть. А там і інші бусурмани наспіють... Без бою не втекти, а затіється колотнеча – не встигнемо.

– Ех, нам би хоч парочку шабель на початок, а там вже

і бусурманську зброю підібрати можна, – долучився до розмови сільський коваль. – Тут майже півсотні сильних чоловіків і парубків. І не просто сильних, а – страшенно лютих! Не такою вже й певною перевага у голомозих буде. Дзуськи! Це їм не сонних в'язати.

– Отець Василь завжди каже: «Якщо немає іншої надії, звернися до Господа. Відкрий йому душу і, якщо помисли твої чисті, то не будеш залишений в потребі...» – присунувся ближче до звільнених чоловіків Михайлик.

– Без Божого благословення нічого не відбувається, отрок, це точно. Але навряд чи Господь особисто подасть нам амуніцію, – пробурмотів Лис.

– Згоден... – кивнув Максим. – Але, знаєш, Семене, чув я від козаків, котрим колесо до воза робив, одну історію. Казали, що був такий випадок, коли у козаків мушкети та пістолі, навіть після того як порох і кулі закінчилися, стріляли і разили бусурман ще цілісінький місяць...

– Ет, порівняв. Про той бій і я знаю. Щоправда, не місяць, а лише тиждень. Ось тільки в тому загоні наказним отаманом справжній характерник був. А то хлопці не прості, з небожителями краще іншого священика домовлятися вміють...

– Про що шепочетеся, – до трійці підповз Остап Хрущ. – Б'ємо супостатів вже, чи зачекаємо, поки Іцхак ще з десятка звільнить?..

– Ні, чекати довше не можна. Ось-ось решта бусурман повернеться, – заперечив Лис. – Треба зараз. Поки від церкви

криків не чути і димком не тягне... Значить, зайняті ще голомозі.

– Зброю б нам, хоч яку... – знову зітхнув Лікоть.

– Ну, так он, хлопець помолитися радить... – гмикнув козак.

Хто знає, що відповів би Лисові сільський отаман: став на захист парубка, чи сумно посміявся б разом з усіма, якби в наступну мить Семен не зойкнув від болю, коли йому на ноги звалився оберемок шабель, списів та мушкетів. Причому один спис впав так незручно, що хльостко тріснув козака тупим кінцем по чолі. У Лиса аж іскри з очей посипалися.

– О! А ти, козаче, сумнівався в силі молитви, – пробурмотів, розгублено хрестячись, отаман Кремінь. – Покайся і не богохульствуй... Ну, що, панове-браття? До зброї?

Розділ четвертий

– За смертю вас посилати... – пробурчав Терентій Копито, тільки-но Тарас переступив поріг загальної зали корчми. – Побачили що цікаве? Розповідай...

Козаки скупчилися навколо Куниці. А дехто з найбільш нетерплячих січовиків навіть примудрився кулаком під ребра хлопцеві сунути. Щоб, значить, говорив швидше, і не був надто прошений.

– Ясир на вигоні, а татарва майже вся біля церкви зібралася... – скоромовкою випалив відьмак.

– Що? Навіщо їм церква?.. – здивовано перепитав курінний отаман. – А докладніше можна?

– Можна... Всіх полонених бусурмани зібрали на вигоні, це он у тому боці... – Тарас махнув рукою собі за спину. – Туди ж і худобу зігнали. Вози з награбованим добром теж там. Воли в ярмах стоять, тільки рушати... А самі голомозі навколо церкви товпляться, – тепер Куниця вказав у протилежному напрямку, за плечі козакам.

– І це все, про що ви дізналися? – не втримався хтось із запорожців. Але оскільки питання було важливе, отаман не став нагадувати, хто тут старший, а тільки кивнув, мовляв, так-так, відповідай.

– Ну, можна сказати, що все. На вигоні дюжина піших біля ясиру вартує. Ще стільки ж верхи стадо об'їджає, щоб не

розбрелася худоба, значить.

– Он як? – задумався Терентій. – А що в церкві такого важливого відбувається, що бусурмани всім загоном туди подалися? Не на молебень же...

– Цього не розгледів, – знизав плечима Тарас. – Здалеку не видно, а ближче важко підкрастися. Могли помітити...

– Та ти не соромся, синку, – обійняв його за плечі отаман. – Нікому з нас, а тут кращі козарлюги з усієї Січі зібралися, і половини того не втяти, що ви з Іваном зуміли. Молодці! Любо. До речі, ти чому один? А Непийвода де?

– Він до полонених пробирається, щоб встигнути розв'язати їх вчасно. Підсоблять, коли вдаримо...

– А здужає?

– Навіть не сумнівайтесь...

– Придумав щось?

– Придумали, – кивнув Куниця. – Потім, якщо захочете, і буде час – розповім... А краще – після звитяги.

Курінний на відповіді не наполягав. Не тому, що вигадка козацька таємницею могла виявитися, а просто заведено так на Запоріжжі: дивись в обидва, мотай на вус і менше розпитуй. Тому що більшість товаришів Низового братства, при- ставши до війська, іноді залишали за Дніпровими порогами таке, про що згадувати не хотіли. І знаючи це, навіть кошові священики, всупереч усім християнським канонам, не вимагали від бідолах повної сповіді, поки козак сам не вирішував зняти тягар з душі. Головне, щоб чоловік на Низу жив за за-

коном Божим та шанував військовий звичай.

– Де, ти сказав, валка? І куди головою повернена?

– Так поперек вигону і стоїть. Головою до річки. Схоже, бусурмани вже в дорогу зібралися, коли їх щось до церкви приманило.

– Щось... – пробурчав Копито. – Звісна справа. Люди в храмі зачинилися, а голомозі, мабуть, помітили.

Терентій помовчав трохи.

– Значить, кажеш, бусурман там лише зо два десятки?

– Так. У мене сил не надто багато залишилося, але до одного з вогнищ, де вони язиками чешуть, я вас перенести зможу. Щоб час не марнувати, а далі – ви вже самі. Поки татари схаменуться...

– Добро, – потиснув Тарасові лікоть отаман. Занадто похвально, хлопець аж присів. – Вибач... Це твоє вміння нам дуже допоможе. Але сам – у січу не пхайся. Чув таку приказку: «Не вчи бабу родити, а козака – бусурман бити»? Не вперше... Хлопці, слухай сюди! Шебутний, Ясько, Верста і Горобець – ви на ближніх татар не відволікайтеся. Як тільки опинимося на вигоні – біжіть зі всіх ніг до другого багаття. Якщо Непийвода на той час звільнить пару бранців, вони вам допоможуть, а ні – мусите самі впоратися.

– Як скажеш, батьку, – відповів за всіх найдовший козак, мабуть, за це і прозваний Верстою.

– Око і Кривуля, візьміть всі мушкети, – простягнув свою яничарку козакові з пов'язкою через ліве око. – Поки ми го-

пак танцюватимемо з охоронцями, маєте верхових татар спішити. Тільки коней не зачепіть. Знадобляться ще.

— Ображаєш, батьку, — прогудів котрийсь із двох обраних стрільців.

— Попереджаю.

— Вибачай, батьку, — повинився запорожець.

— Бог простить, а я все сказав... Лях! Тобі доручаю Тараса. Сам розумієш, в його умінні єдиний шанс живими звідси вибратися, якщо, не приведи Господь, усе не по-нашому складеться. В бій не лізьте, а допоможіть Непийводі бранців звільняти. Кричіть бабам і дітворі, щоб не розбігалися, а до обозу йшли і найкраще — до своїх волів. Чоловіки та парубки, сподіваюся, самі збагнуть, як діяти... Але мало що... Шебутний, бери селян під свою руку, організуй табір. Всім іншим один наказ: рубати того, хто перед тобою і бігом до обозу. Вози в коло. Поки в основному загоні зрозуміють, що сталося і прискачуть, ми повинні встигнути. А там подивимося, як бусурманам вдасться нас з-поміж возів виколупати...

Незважаючи на те, що падіння купи зброї супроводжувалося дзенькотом і стуком, увагу охоронців це не привернуло. І не тому, що татарва геть зовсім на полон не зважала, а через те, — що саме в цю мить неподалік пролунав ще один шум і

тріск. Значно гучніший і нахабніший. Тож голови бусурман повернулися туди...

А в супроводі того шуму, з ближніх кущів бузку, що вже давно скинули яскраві кетяги, зате зробилися майже непроглядними через густе та пишне листя, безжалісно ламаючи гілки, назовні вивалився... кіт. Звичайнісінький сільський Васька. Невиразного сіро-бурого окрасу з рудими підпалинами. Нічого особливого. Якби не був ростом з добре вгодоване теля!

Зажурені власними бідами, бранці мляво відреагували на таке диво, зате серед забобонних ординців зашелестіли слова одне страшніше за інше.

– Шайтан...

– Ібліс...

– Мангус...

А кіт тим часом ліг на живіт і поповз до людей. Та не так, як коти крадуться до горобця чи мишці, коли полюють, а як людина – по-пластунськи. Притискаючись всім тілом до землі і старанно працюючи колінами та ліктями. При цьому хвіст його то стирчав вгору на зразок волохатого султана, що прикрашає парадну кінську зброю, то падав вниз і волочився позаду нікчемною шматкою, замітаючи все сміття, що траплялося на шляху. А ще химерний котяра щось голосно і сердито бурмотів у наїжачені вуса.

Уривки того бурчання, що долітали до татар, годі було розібрати, але звучали вони точно не котячою мовою...

Таке видовище нікого не залишило байдужим, і нервовий, істеричний сміх завирував, забулькотів поміж бранцями. Тепер настала черга кота звернути увагу на те, що відбувається навколо.

Підняв лобату голову і задумливо втупився в боязко позираючих на нього і судомливо гикаючих людей. Спантилено гмикнув і почухався за вухом. Знову щось пробурмотів, вочевидь незадоволений тим, що його помітили, після чого підвівся на задні лапи, наче ведмідь на ярмарку. Цілком людським жестом обтрусив коліна, сплюнув і вже не криючись, навпрошки пішов до полонених.

Слово «мангус» стало одностайним присудом тому, що відбувалося з боку бусурман.

Дикі сини степу заалалакали голосніше, замахали руками і, пам'ятаючи, що злі духи недолюбляють полум'я, стали розбирати обидва вогнища на палаючі головешки, дбаючи кожен за себе. А полонені, хоч і не відчували такого страху, про всяк випадок теж стали розповзатися на боки, відкриваючи таким чином невідомому чудиську прохід до вартових. Які, трохи оговтавшись, нарешті пригадали, що у них є не лише слова Корану, а й луки та стріли.

Помітивши ці приготування, кіт загрозово нявкнув і прискорив крок. А коли до найближчої купки охоронців залишалось не більш як півтори дюжини кроків, він присів, здибив загривок і стрибнув. Прямо в повітрі перетворюючись на щось значно більше. Тож біля багаття, з хрускотом

підминаючи під себе найближчого татарина, приземлився вже не кіт, а справжнісінький, здоровенний ведмідь. І не добродушний та беззубий Бурмило, котрого показують за гроші цигани, а – справжній Господар гір і лісів. Грізний і лютий. (Спасибі Куниці, що особливо не мудруючи, наклав на Непийводу якраз ті личини, котрі у побратима підгледів.)

Потужними ударами передніх лап Іван розкидав ще двох ординців, і приготувався до бою з рештою бусурман, що облишили луки і схопилися за списи. Але тут одночасно відбулося ще дві події, які остаточно змінили ситуацію і співвідношення сил.

На чолі з Лисом, волаючи: «Бурмило наш! Бий бусурман!», підхопивши хто шаблю, хто списа, на допомогу ведмедю кинулися п'ятеро селян, на той час уже звільнених Іцхаком. А біля другого багаття, що на дальньому кінці вигону, перед очманілими до повного заціпеніння ординцями з повітря вискочила ціла юрба запорожців і взяла їх у шаблі раніше, ніж бусурмани встигли Аллаха згадати.

Тут же забухкали мушкети, одним за одним прицільно вибиваючи з сідел тих людоловів, котрі пильнували стадо.

А далі все стало нагадувати сільське весілля, після того, як при третій переміні страв, котромусь із гостей випадково перевернуть на голову миску холодцю...

Дядьки голосно лаялися. Не поміж себе, а даючи вихід злості і виручій у крові потребі звільнитися від пережитого страху останніх годин. Голосили і плакали жінки, жаліс-

ними зойками та зітханнями додаючи безладу до загального вереску. Ну і, звичайно ж, як найняті, верещали дівчата...

За весь день не напоєна і негодована худоба, побачивши, що людям не до неї, стурбовано заревіла і спершу поволі, а потім, немов по команді чи переслідувана гедзями, задерши хвости, гуртом кинулася до річки.

Шебутний, зорієнтувавшись, що дивний ведмідь і козаки, серед яких він помітив Семена Лиса, самі впораються, не став марнувати час, а відразу кинувся слідом за Ляхом звільняти полонянок. При цьому дивився кожній в очі і, в залежності від побаченого, міцно струшував молодицю, а то і відважував ляпаса, – щоб потім пояснити, куди їй слід бігти.

Лис з товаришами тим часом теж заходилися біля полонених, розуміючи, що час тане надто стрімко і один Іцхак всіх звільнити не встигне. Добре знаючи, що в будь-якій справі найважливіше управління, Семен першим звільнив Кременя. Сільський отаман і зв'язаний розпоряджався так, немов з ним змовитися встигли. А вже з розв'язаними руками Андрій миттєво навів порядок...

Кремінь перехоплював звільненого односельця, озброював, відповідно до досвіду і навиків, а потім за допомогою кулака і доброго слова, швидко і чітко пояснював кожному, що і як слід робити далі. В основному відправляючи на допомогу козакам, що вже почали заводити вози в коло.

Огледівши вигін, курінний залишився незадоволений тільки одним – четверо верхових бусурман, зрозумівши, що

не встоять проти мангуса, кинулися навтьоки швидше, ніж стрільці встигли ще раз зарядити мушкети.

— Ех, шкода... не наздогнати. Ну, й чорт з ними, — пробурмотів Терентій. — Усіх голомозих не переб'єш, як не старайся.

— Ще й як наздоженемо, батьку! — азартно вигукнув Куниця.

Хлопцеві щеміло серце від тривоги за Ребекку, і він не міг залишатися байдужим, що б там не вигадував отаман.

Копито і моргнути не встиг, як Тарас пропав з-перед очей, щоб на мить пізніше виникнути за спиною заднього втікача. Кінь татарина, відчувши подвоєну вагу, навіть присів на задні ноги. А Куниця, з силою встромивши бусурману ножа поміж ребра, скинув труп з сідла і погнав за іншими...

— Гаразд, — пробурчав курінний. — Згода. Навіть характерникові треба відвести душу... Але нагайкою по хребту все одно отримаєш, неслух такий. Будь ти хоч тричі відьмак і чарівник — слово отамана закон! Щастя твоє, псячий сину, що ми не в справжньому поході, а так тільки... бавимося. Інакше я б тебе за непослух на тиждень до гармати прикував!

Копито озирнувся, шукаючи поглядом Ляха, бажаючи тут же всипати хоч кому-небудь, але козак був далеко, в колі галасливих баб, котрі чи то вимагали щось, чи то просто лялялися. Чудово знаючи, які можуть бути наслідки, якщо сунутися в такий вир невчасно, наказний отаман розсудливо залишився на місці. І тут же, зганяючи досаду, закричав так,

що тим, хто опинився неподалік, аж вуха позакладало:

– Не спати!!! Всім за вози! Бігом! Татари ось-ось налетять!

Але людей, що ще не оговталися після нічного нападу, не було потреби підганяти. Навіть діти і ті розуміли, що єдина надія на порятунок – за стіною з возів.

Тож, коли хтось крикнув: «Татари!» – вигін спорожнів, як комора перед жнивами. Залишилося тільки якесь лахміття і трупи голомозих, що теж мало чим відрізнялися від купи забутого, покинутого в поспіху ганчір'я.

Селяни зібрані в середину кола, окресленого возами, спершу загули, завирували і тут же затихли, завмерли в три-можному очікуванні. Жіноцтво – присідаючи за полудрабками та пригортаючи до себе діточок. Чоловіки – стискаючи в руках зброю...

А потім знову заговорили мушкети, – першим же залпом вибиваючи з сідел не менше півдюжини бусурман, що зопалу вилетіли на околицю села.

Вид падаючих замертво ворогів і того, як решта людоловів спішно стримує коней, намагаючись осадити їх назад, так розбурхав недавніх бранців, що ніхто не звернув уваги, як поряд з Іцхаком і Цилею з'явився Панько.

Зараз чорт знову був непоказний і зовсім не схожий на недавнього бундючного пана. І тим не менш, не впізнати його було важко. Хоча б по огидному запаху...

– Це ви, пане чорт? – занепокоєний Іцхак безстрашно вхо-

пив його за рукав. – Не хочу бути надокучливим, але де наша донька? Ви знаєте, що з Ребеккою?

– Так все там же, – знизав плечима той. – У храмі. Зараз і ви до неї потрапите. Є тут ще хтось з вашої рідні, щоб мені двічі не бігати?

– Тітка... – почала було Циля, котра багато чого не бачила і тому не знала, з ким говорить.

– Ні! – корчмар закричав так страшно і голосно, як ніколи раніше. І його дружина, від несподіванки, теж, напевно, вперше у житті замовкла на півслові, завмерши з відкритим ротом, – з подивом витріщившись на наїжаченого чоловіка.

– Немає в нас більше нікого, пане чорт! – дещо підвищивши голос, звично заголосив корчмар. – Зовсім одні ми залишилися на всьому білому світі... Ви вже не ображайтеся за це на нас, сиріт убогих.

– Баба з воза, кобилі легше, – хмикнув Панько, навіть не намагаючись зрозуміти, правду каже іудей чи лукавить. – Я б і з вами валандатися не став, але може козак має слухність, і це мені допоможе? Гаразд, ніколи лясати точити, ходімо...

Чорт спритно вхопив за руки обох батьків Ребекки, а у наступну мить вся трійця зникла, немов і не було тут нікого. Тільки ще раз гниллю війнуло.

На жаль, але успіх козаків на цьому першому залпі і за-

кінчився. Як тільки викликане пострілами сум'яття вляглося, Копито почув молодий, але гучний і впевнений голос, що віддавав розпорядження татарам. І чамбул ординців, тримаючись на безпечній від пострілів відстані, став оточувати табір запорожців і втікачів великим кільцем.

– Ну що, панове запорожці? Спіймав козак татарина, а той його за чуб тримає? – підійшов до гурту козаків Кремінь. – Я отаман Михайлівки – Андрій Кремінь. Щось вас малувато, ні?

– Схоже на те, пане отамане... А я – Терентій Копито. А мало, багато... Скільки є – всі тут. Більше, на разі, немає. Хто ж знав, що голомозі так далеко заберуться.

– Зле, – спохмурнів Кремінь. – Татарви до біса. Думаєш, дамо раду?

– А певно що так... – посміхнувся Терентій. – Он навіть ти сумніваєшся, не віриш, що тут всі. Так і голомозі думають, що зіткнулися з дозором, а головні сили от-от підійдуть. Думаєш, стануть чекати, щоб переконатися? Зараз усе залежить від того, наскільки мудрий або дурний їхній бек. Розсудливий чи – жадібний та запальний? А також – наскільки сильний у них шаман...

– Який ще шаман? – встряв у розмову двох отаманів Куниця, що нагодився якраз до останньої фрази. – Поруч немає жодного шамана. Я б відчув... Навіть чорта, про якого говорили дозорні з Тивільжана і розповідав Василь, поки ще не помітив.

– Та як ти смієш, шмаркач?.. – скинувся було Кремінь на парубка, що так безцеремонно втрутився у розмову старших. Але Копито притримав Андрія за руку.

– Спокій, пане отамане. Своїх хлопців я сам покараю... якщо знадобиться. А Куниця знає, що говорить. Це раз. А два – якби не він і не побратими його, то плентатися б вам усім за кінським хвостом аж до Криму... Зрозумів? Ну, а тепер, якщо бажання не пропало, можеш і почастувати сина свого односельчанина парою стусанів.

– Он як, – простягнув ніяково Кремінь. – Вибач, хлопче. Погарячкував. І тее... дякую... від себе і від усієї громади дякую.

– Так я і нічого такого не зробив, – почервонів од задоволення Тарас, якому вперше дякували від імені громади.

– Вуха б тобі нам'яти для початку, а потім зо дві дюжини буків всипати! – тепер уже напосівся курінний. – Певно, що не зробив! Тобі, сучий сину, що було велено? А ти куди виперся? Один на чотирьох!

– Так утекли б голомозі, батьку отамане!

– Ну і чорт з ними! – гаркнув Терентій. – Не нагадаєш мені, старому дурневі, що тобі ще належить зробити? Через що навіть нечисть у пеклі сполошилася? Чи пара татар важливішою стала?

– Прости, батьку, – покаявся Тарас. – Не подумав...

– Звісно, що не подумав... – трохи м'якше погодився курінний. – Ще б пак... Нікудишній був би з тебе новик,

як би в таку мить роздумувати міг. Сам молодим був, розумію. Але для того і заведений поміж козаків звичай послууху наказному отаманові! Щоб знайшлося кому і подумати, й уберегти жовторотих відчайдухів у бою від зайвого ризику. І ось тобі моє отаманське слово: клянусь Пресвятої Покровою, якщо хоч раз утнеш щось подібне – сам відлупцюю. Привселюдно... А потім накажу прикувати за ногу до гар... – Терентій згадав, що у них тут не те що гармати, а навіть малого фальконета немає, і закінчив інакше: – До воза. Будеш разом з волами вчитися повільно ходити. Зрозумів?

– Так, батьку отамане. Дякую.

– Ну, то ж бо... Ех, треба було тобі сережку вставити...

– Навіщо це? – насупився Куниця. – Що я бичок норовистий?

– Не зрозумів? До чого тут бичок? – здивувався курінний отаман і навіть озирнувся за допомогою на Кременя.

– Так йому кільце в ніс вставляють, якщо надто норовливий і буцатися починає... – зареготав сільський отаман.

– Гречкосії... – хмикнув Копито. – Відразу видно, що нічого ви в козацьких звичаях не розумієте. Невже, Тарасе, батько тобі не розповідав? Втім, Тимофій до нас з Дону прийшов, а у тамтешніх бородачів свої традиції. Вони навіть по хатах, як у паланках, сім'ями живуть... Хоча, брехати не стану, воїни добрі. Так ось, щоб ви обидва знали – сережка у вусі молодого козака означає, що носить її – молодший син, або й останній чоловік у роду. І такого воїна, по можливо-

сті, треба оберігати. Щоб рід його не згас передчасно. Нагадування і отаманам, і товаришам, а в першу чергу – самому герою, що спершу слід сином обзавестися, а вже потім – хоч у пекло лізь. Ну, а в тебе, Тарасе, усе нараз... А окрім того – ще й перед товариством велика відповідальність. Тому знай, як іншого способу не буде тебе в узді тримати, то і кільце в ніздрі вставимо. Навіть не сумнівайся... А зараз, давайте послухаємо, що нам бусурмани сказати мають. Адже не просто так цей панич наперед інших висунувся. Він хоч і без бунчука, а з усього видно – птаха не з простого десятка. Он, як камені самоцвітні на руків'ї ятагана виграють...

Салах-Гірей повільним кроком перетнув половину відстані, що Розділяла поставлені в коло вози і лінію своїх воїнів, тримаючи піднятою вгору праву руку з розкритою долонею. Жест, який завжди і всюди означає: «Прихованих і ворожих замірів не маю. Хочу поговорити». Кроків за двадцять до возів зупинив коня і голосно крикнув:

– Я, Салах-Гірей, молодший син великого хана і сераскира Буджацької орди. Серед козаків знайдеться перекладач, щоб донести до вух свого отамана мої слова і передати мені відповідь?

Серед запорожців, як і серед жителів Михайлівки, багато знали не один десяток слів по-татарськи або по-ту-рецьки, а

деякі і від біди могли говорити, але взяти на себе сміливість тлумачити настільки важливу розмову не наважився ніхто.

– Я можу, якщо треба... – звернувся до отамана Лис, якого сердили і невдача, що спіткала їх на переправі, і загибель товариша. Та й полон не додав Семенові самоповаги, хоча звільнитися зумів сам, не чекаючи допомоги. От і хотілося козакові ще якось себе показати.

– Знаєш татарську?

– Знаю.

– Добро. Тоді запитай для початку у голомозого, з чого він узяв, що тут козаки є?

Семен досить спритно видерся на віз, теж підняв вгору руку і голосно, по-татарськи, повторив запитання курінного отамана.

Салах-Гірей розсміявся, але відповів:

– Нехай отаман козаків не дивиться на мій вік. Мене вчили хороші наставники. Я можу багато сказати у відповідь, але думаю, досить і того, що у селян не було мушкетів. А тепер ми можемо поговорити серйозно, чи ще трохи пожартуємо?

Семен безтурботно перевів.

– Гм, схоже, цей ханський син не дурний і не пихатий, – кивнув своїм думкам Копито. – Добре... Степан, скажи татариніві, що тут курінний отаман Війська Низового Запорозького Терентій Копито з товаришами. І що ми готові послухати його слова.

– Я не дарма назвав себе, отамане, – демонстративно про-

вів рукою по безвусому обличчю Салах-Гірей. – Ти повинен бути досвідченим воїном і, оскільки не бачиш біля мене бунчука, то повинен здогадатися, що це за нашим звичаєм означає?

– Так. Розумію, – підтвердив Копито.

– Тоді знаєш і те, що коли в безбунчужний похід відправляється молодший син, він не може повернутися в орду без здобичі. Тим більше, – юнак повів рукою навколо, – втративши стількох воїнів.

– Співчуваю, але нічим не можу допомогти... – гмикнув курінний отаман. – Навіть заради сина великого хана я не погоджуся відправитися разом з усіма цими людьми в неволю. Сподіваюся, Салах-Гірей, тобі це теж зрозуміло?

– Звичайно... Я ж не з'їхав з глузду.

– Тоді, до чого наша розмова? Ми не здамося, і нікого не видамо. А тому – їдь сам, поки до нас підмога не наспіла. Дими від пожеж далеко видно. Напевно і на цей раз якийсь дозор або роз'їзд уже помітили.

– Помиляєшся. Ти нагодився пізніше і багато не бачив, отамане. Мої нукери майже нічого не підпалювали. Так що швидкої допомоги не чекайте. Хіба що випадкової... Але тут – ні я, ні ти нічого не поробимо. На все воля Аллаха, від долі не втечеш. А я саме про неї і поговорити хочу.

– Про долю? – здивувався Терентій. Судячи з точно переданої інтонації, Лис теж здивувався.

– Так... – підтвердив Салах-Гірей. – Я знаю, що козаки,

особливо запорожці, переконані, що їх діяння угодні християнському богу, і буцімто сама Матір Божа охороняє їх у ратних справах. Так?

– В якійсь мірі. Але я все ще ніяк не збагну, до чого ти ведеш?

– До того, що я більше не пошлю жодного свого воїна в бій, а лише почекаю, поки ви не почнете божеволіти від спраги. А беручи до уваги, що серед вас не тільки воїни, але діти і жінки – довго ви не протримаєтеся.

Тут Салах-Гірей трохи помовчав, немов ще раз зважував шанси, перш ніж оголосити рішення:

– Я не хочу погрожувати, це не личить воїнам. Я – пропоную тобі, отамане, поєдинок. Або, як ви його ще називаєте – суд Божий. Давай, випробуємо долю, подивимось: хто кому миліший? Я – Аллахові, чи ти – своєму Христові?

– Поєдинок? – Копито переглянувся з сільським отаманом і сказав: – Ну, що ж, гарний бій ще нікому не заважав.

А які умови? І чому ми повинні тобі вірити, бек? Це я на випадок своєї перемоги цікавлюся. Ми ж не на бенкеті зустрілися? Той, хто може напасти вночі на мирних людей, не зобов'язаний дотримуватися кодексу лицарської честі.

– Ти маєш рацію, отамане. Вовки ріжуть овець, коли захочуть і скільки хочуть. Але я ж не з бараном розмовляю. Ти теж воїн... Що ж до нічного нападу... козаки, перш ніж на наш авил³ напасти, в литаври і тулумбаси не б'ють! Тому

³ Село (татар.).

можемо говорити на рівних. А щодо честі, то як ти думаєш: чому вам так легко вдалося звільнити бранців, і де в цей час були майже всі мої нукери?

– Якщо розкажеш, буду знати.

– Вони зібралися біля церкви, щоб подивитися на такий же поєдинок.

– Ще один? – знову презирнулися Копито з Кременем.

– Щоб мені з цього місця не зійти, якщо то не побратим Куниці, як його – Степан Небаба, здається... – неголосно пробурмотів староста. – Більше нікому. Не священник же наш на герць став? Отець Василь чоловік міцний, сильний, але ж не воїн – слуга Божий.

– Один із захисників храму запропонував вручити провидінню долю людей, що ховалися в церкві. Мій аталик прийняв його виклик...

Салах-Гірей знову трохи помовчав.

– Милість Аллаха покинула старого воїна, і вчитель загинув. Якщо отаман бажає, може послати когось глянути на дім Христа і на селян, що як і раніше приносить у ньому молитви Спасителеві, навіть не замкнувши дверей. Я почекаю. А потім ми продовжимо розмову...

– У цьому немає потреби, шановний... – без роздумів відповів курінний отаман, а потім неголосно пояснив Кременеві: – Перевіряти, значить нанести йому смертельну образу. А навіщо нам його дратувати? Поки що мені його слова подобаються.

— Що ж, я радий, що ми порозумілися в питаннях шляхетності і честі, — трохи бундючно, але з помітним полегшенням, промовив молодий татарин.

— Я теж, — підтвердив Копито в перекладі Семена. — А то-му давай перейдемо до обговорення умов поєдинку.

— Умови прості, — Салах-Гірей не добирав слів, значить, усе обміркував заздалегідь. — Моя перемога — віддаєте обоз і худобу. Ясир не жадаю, бо розумію — на такі умови ви ніколи не пристанете. Твоя перемога — мої воїни йдуть геть.

— Ти найкращий і найдосвідченіший боєць у чамбу-лі? — питання вихопилося і було перетлумачено раніше, ніж Терентій встиг подумати, що воно не дуже ввічливе. Особливо для вух молодика.

— Кисмет... Ніхто не може бути впевнений: кращий він за інших чи гірший, поки не випробує планиду, — Салах-Гірей просто вражав спокоєм. — У мене був добрий наставник, але справа не в цьому. За поразку і перемогу в поході відповідаю я. І я не можу постати перед батьком побитим псом... Почесна смерть краще безчестя.

— Що ж, це я можу зрозуміти, — кивнув Копито. — Шкода, Салах, що ти муслем і мій ворог. У твоїй душі є місце для шляхетності. Добре, бек. Поєдинок буде. Я схрешу з тобою шаблю. Але у мене є ще одна, обов'язкова умова. Якщо програєш — твої люди залишать усіх заводних коней. Ваш наліт завдав збитків селянам, і за це треба заплатити. Натомість я обіцяю, що не нападну на твоїх воїнів, дам їм перейти через

Дніпро.

– Але, батьку отамане... – вроздріб загули незгодні з таким рішенням запорожці. – Ти не занадто щедрий?

– Татарчук не став вимагати ясир. То чим ми гірші за бурсурмана? І потім, я ж сказав: «не нападу до Дніпра». Кому і що саме не зрозуміло в моїх словах?

– Згода, згода... – озвалися значно веселіше найтяму-чіші козаки, і неголосно стали пояснювати приховану хитрість досвідченого отамана менш здогадливим товаришам: – Без заводних коней нікуди вони не дінуться. І від погоні не втечуть, і більше нікого не пограбують. Дамо людоловам переправитися на ординську землю, а там доженемо і поб'ємо... Отаман знає, що робить. Скаженого пса не відпускають на волю.

– Добре, отаман-ага, – приклав руку до грудей Салах-Гірей. – Я віддам наказ і повернуся. Виходь, коли будеш готовий випробувати козацьке щастя.

Розділ п'ятий

– Ти мені вибач, Терентію, і не сердься даремно, але невже бусурманові віриш? – буравлячи недобрим поглядом спину молодого Гірея, пробурчав сільський отаман. – Та їх Аллах тільки похвалить за обман невірного! Щоб мені з місця не зійти, якщо це вовчення капость яку не задумало, щоб усіх нас зненацька заскочити!

– У тому й заковика, пане отамане, – задумливо покрутив сивого вуса Копито. – Як ти вірно помітив, татарчук із вовчої породи, а не з лисячої... Від вівчарок тікати і плутати слід не стане. Звір лютий і жорстокий, але якщо доведеться – зустріне ворога іклами. Навіть якщо це буде його останній бій.

– Гей, Терентію, отямся! – торкнув запорожця за рукав Кремень. – Ти про голомозого вишкварка, як про давнього приятеля говориш.

– Так, маєш рацію, – насупився Копито. – Щось сподобалося мені в цьому юнакові. Може те, що він готовий померти, але не вертатися додому збезчеченим? Адже ми і самі швидше вовки, аніж пси... Тут він вірно підмітив, коли про спалені татарські улуси нагадав. І все ж... твоя правда... занадто багато крові між нами, щоб я без жодного сумніву довірився дзвінким словам. Так що і ви роти не роззявляйте, пильнуйте в обидва... Тарасе! Куниця!

– Тут я, батьку отамане, – відгукнувся за плечима молодий характерник.

– Ну, ти як, синку? Силу свою ще не всю до кінця розтратив? Не глянеш: що там, біля церкви, насправді діється? Надто м'яко стелить татарчук. А що як Кремінь не даремно тривожиться? Старію – сам собі не довіряю. А з іншого боку: чому не перевірити, якщо є можливість? Честі в цьому немає, зате ціла купа мудрості. Тьху... – сплюнув спересердя.

– Добре, батьку. Я миттю...

– Стривай, отамане... – похитав головою Кремінь. – Але ж ти щойно сам говорив...

– Про образу гонору? Не хвилюйся. Тарас так гляне, що ніхто і не помітить. Він же відьмак, характерник. Чи ти не знав?

– Характерник, кажеш... – хмикнув той, широко розкритими очима втупившись на те місце, де тільки що був Куниця. – Відьмак... Виходить, встигла Аглая вміння своє онукові передати. Ну, що ж – стара хоч і капосна була, – Кремінь мимоволі потер долонею праву сідницю, – але помічна. Добра від неї для Михайлівки куди більше було, ніж непорозумінь, – і знову погладив сідалище. Видно, саме це місце найкраще пам'ятало про його стосунки з сільською відьмою.

– Може, і хлопець на що путне згодиться. Тільки вже ти, Терентію, доглядай за сиротою. У них весь рід такий – на-ві-жений. Не дарма люди подекують, що прабаба Тарасова лі-

сової вілою була. А нежить, хоч в який одяг не ряди, все одно не людина. Що значить – межі між добром і злом не відає. І так і сяк вчинити може, про громадське добро не піклуючись, а лише власним думкам та бажанням підкоряючись.

– Нічого, Андрію. Не турбуйся, – заступився за Тараса Іван Непийвода. – На Низу той, хто про товариство не дбає, довго не живе. Занадто непридатні за Дніпровими порогами землі для одинака... будь він хоч тричі відьмак і чаклун. Це я до слова... А Тарас ваш, вірніше, вже наш – новик справний. Соромитися за нього не доведеться. Повір мені. І не знаю, як там далі складеться, але навіть якщо вашого спасіння не брати до уваги, – то принаймні одного небораку Куниця у смерті точно відборонив. І честь його на поругу не віддав. Що для козака куди важливіше за життя!.. Ось так.

– Ну, то й добре. Я його батька, Тимофія, поважав... – Кремінь хотів ще щось додати, але увірвав сам себе: – О! Дивись, отамане, татарчук вже повертається. Пора і тобі. Я хоч і не козак, а відаю, що негоже змушувати супротивника на герць чекати.

– Та голому зібратися – тільки підперезатися, – посміхнувся курінний отаман, повертаючись до запорожців. – Хлопці, не сумуйте, я швидко. Але, як щось не так – Непийводу, як мене, слухайте. Іван серед вас найдосвідченіший. А ти, Антипе, на рожен не лізь. Втім, не маленький, вчити не буду. Куницю бережіть. Йому важливу для Січі справу доручено. Ну, начебто все сказав... Не поминайте лихом... І чого

витріщилися, мов на циганку?.. Підсобіть, псячі діти! Я ж не молодик вже.

Козаки миттю висадили отамана на віз, а на землю він зістрибнув сам. Дещо важкувато. Як старий кіт, отяжілий від сметани, але як і раніше стрімкий і небезпечний. А горобець, що нахабно дзьобає зернятка в метрі від його пазурів, досі живий лише тому, що ситому і розімілілому на осонні мисливцеві ліньки встати заради такої жалюгідної здобичі.

У рідному селі Тарас знав кожен закуток, а тому не перенісся просто до церкви, а вибрав місце поруч розлогого старого дуба на кладовищі. Про всяк випадок. Як то кажуть: «Не спитавши броду...»

Але татарин не збрехав. Біля храму не було нікого крім тітки Цилі, що без пам'яті лежала обіч молодої калини, котра казна-звідки взялася тут, на церковному подвір'ї. А над нею, намагаючись привести жінку до тями, упав дядько Іцхак і... Ребекка.

Ще два кроки далі стояли: незнайомий Тарасові чоловічок – непоказний і неприємний навіть на вигляд, і – Степан Небаба. А у наступну мить, як тільки Куниця намірився глянути на незнайомця чаклунським зором – він щез. Разом з побратимом. Миттєво, немов примарилися Тарасові обидва...

А от слід від нечистої сили тут відчувався, хоч і невиразно. Втім, на тлі саяйва, що випромінювала церква й освячена земля, навіть ці крихти Тарасові вдалося помітити з величезними труднощами. Ну, та нехай, головне, – жодної засідки навколо. Окрім як у церкві, голомозим сховатися було ніде. А це неможливо, бо інакше б зсередини не долинав злагоджений спів.

Але не дарма ж кажуть, що береженого і Бог береже. Тож, про всяк випадок, юний відьмак ще раз розглянувся, тепер – заплющивши ліве око. Побачене збігалось до найдрібніших подробиць, крім одного – крізь розсмикану, настовбурчену зелень калини проступив образ дівчини. Он воно, значить, як!

Куниця вийшов з-поза дуба і не те щоб крадькома, але тихо, як на полюванні, попрямував до рідних...

Мабуть, і справді всі жінки відьми, а інакше чим пояснити, що Ребекка, яка ніяк не могла почути кроки, рвучко оглянулася. А ще за мить – вже висіла на шиї Тараса, зрошуючи його обличчя поцілунками і сльозами.

– Живий, живий... – примовляла гаряче. – Соколе мій. Живий...

– Так що з мною станеться? – мляво відбивався Куниця, намагаючись не забути в обіймах коханої, що він не на прогулянці, а присланий отаманом з конкретним завданням. – Заспокойся, серденько. Ви самі як?

– Ох, – Ребекка відразу обм'якла, і сльози потекли куди

рясніше. – Татари... Вночі... А мене... І ось...

Тарас обережно посадив наречену на землю, а сам встав на коліна поруч, притуляючи її голову до свого плеча.

– Тихо, тихо, рідненька... Я тут. І тепер уже все буде добре. Вір мені, кохана. Татари скоро заберуться геть із Михайлівки і нікому більше кривди не заподіють.

– Перепрошую, що втручаюся у вашу розмову, діти, але чи ви цього цілком певні, пане Куниця? – проскрипів, не відходячи від дружини, корчмар.

– А що, дядьку Іцхак, ми знову на «ви»? – не стримав мимовільної усмішки Тарас.

– Ой, я вас благаю, на «ви», на «ми», на «ти» – яка різниця? І взагалі, Тарасе, ти не на ярмарку, щоб замість відповіді на питання: «Скільки це коштує?» – говорити: «А скільки вам не шкода дати?» Я першим запитав, тож майте повагу до моїх сивих пейсів...

– Упевнений, упевнений, дядьку Іцхак, – відьмак все ж не втримався від сміху, бо вже трохи відвик від його манери говорити. – Не сумнівайтесь. Зовсім скоро по бусурманах лише спогад залишиться.

– Це добре, пане Куниця. А то такий гевалт і рейвах⁴ через них у Михайлівці стався, що боже ж мій. Все село догори дном перевернули. Стількох гідних людей убили шлемазли⁵.

– Хіба ж коли по-іншому було? – знизав плечима Куниця.

⁴ Жах і переполох (ідиш).

⁵ Ідіоти (ідиш).

– Одинці. Людолови...

– Ой, тільки не треба мені розповідати про те, як було завжди. Ви, пане козак, перепрошую, скільки років живете? І потім, навіть якщо припустити, що ви таки маєте рацію, то де ж це бачено, щоб кримчаки брали з собою в набіги справжнісінького чорта?

– Чому чорта? – насторожено перепитав Куниця. З усього виходило, що чорт у всьому цьому таки замішаний. Не вигадка. Але уточнив: – З чого ви взяли, що в загоні ординців був чорт? Він що, по Михайлівці походжав начепивши роги і хвоста?

– Тарасе, ти не міг би відправити Ребекку до матері, а то Циля ніяк до тямі прийти не хоче, а нам з тобою є про що поговорити на особину.

– Я сама, – схопилася на ноги дівчина, якій після пережитого жахиття то хотілося забитися в якусь шпаринку і сховатися від усіх, то – хоч щось робити, аби лише відволіктися від спогадів.

– Добре, – погодився Куниця, найбільше здивувавшись тому, що тесть заговорив з ним без звичних викрутасів. – Ось тільки гляну, що в церкві, і поговоримо.

– Та чого там дивитися? – з досадою смикнув плечем шинкар. – Молиться люд православний. Чорт козака забрав, а вони хоч би носа вистромили. Піп тільки махнув кадилом і знову молитву завів.

– Якого козака? – перепитав Тарас, розуміючи, що кар-

тинка зникнення побратима не привиділася.

– Того, хто татарського воїна на бій викликав і переміг. Міцний такий, ладний, білявий. Здогадуєшся, про кого я?

– Степан?

– Він, Тарасе. Побратим твій вірний. Довіку за нього молитися буду. Бо витязь цей власною волею замість нашої Рєбекки з нечистим пішов. Гм... А куди ж вони чкурнули?

Адже, якщо я не помиляюся, то він тебе шукає... Гм... Певно, Степан його дурить, а чорт – вірить. Але не зовсім. Бо оту калину для остраху залишив. Мовляв, як тільки твій побратим обдурити його задумає, так деревце і засохне. І ще щось на вухо додав, від чого Степан, як сніг зблід. Але умову прийняв.

Шинкар на мить задумався, а потім додав:

– Ніколи не думав, що запорожці так дерева цінять. Мабуть, через те, що в степу живуть?..

– Так, нам і справді є про що поговорити, – потер чоло Куниця. – А що стосується калини, то збрехав чорт. На освяченій землі зле чаклунство довго не тримається. Отцю Василю скажу, щоб молебень відслужив та ікону поруч поставив. От і спаде з дівчини прокляття. Правда, не відразу. Трохи доведеться зачекати. Дня три...

– Прокляття? – Іцхак вхопив зятя за лікоть і потягнув у бік від жінок. – Про це потім. До речі, ти не сумнівайся, я все виконав, як і обіцяв. Віддав отцю Василю рівно десятину. А ще свічок під пуда від себе зверху поклав і майже фунт найкра-

щого ладану. Покійний отаман Терн-Коби-лецький не матиме претензій. У церкві, на спомин його душі і всіх тих нещасних, кого він зі своїми розбійниками зо світу зжив, молебень відслужили і свічки запалили.

Примовляючи так, Іцхак тягнув Тараса вбік, і тільки відійшовши кроків на десять, з таємничим видом жестом поманив парубка до себе. А коли Куниця нахилився лицем до лица, корчмар дуже тихо, майже пошепки запитав:

– Скажи, Тарасе, що ви з батьком такого важливого і цінного знайшли... чи гм... взяли в тимчасове користування? Причому, у самого... – Іцхак спочатку повів головою вгору, але отямившись, різко вказав підборіддям вниз. – Ну, ти розумієш, кого я маю на увазі?

– Навіть не здогадуюся... – відьмак постарався зберегти на обличчі наївний вираз, але досвідченому торговцю і чаклунський зір без потреби, щоб побачити правду. Особливо, коли відповідь йому і без підказки відома.

– Тільки не треба мені морочити голову, пане Куниця! Щоб вони такий гевалт влаштували, то треба комусь поважному дуже міцно на мозоль наступити. От я і цікавлюся: де ж ви з батечком примудрилися на ратицях цю саму мозолю знайти і відтоптати? Чи Тимофій сам повернув увесь гешефт, а ти тепер тільки по векселях платиш?

– Дядьку Іцхак, – Тарас зітхнув. – Давайте так: ви мені докладно розповідаєте, що тут сталося. А я потім відповім на ваші питання... якщо зумію.

– Ну, добре... Тільки навряд чи я скажу хоч щось, чого ти не знаєш чи не здогадуєшся? Цим, котрі з рогами, захотілося побачити тебе, і вони не придумали нічого розумнішого, ніж хапатися за мою дівчинку. От я і питаю: яке відношення бідна дитина має до вашого гешефту? А головне – навіщо для цього турбувати стільки людей? Налетіли, як сарана... Палили, гвалтували, вбивали... Невже не можна просто зустрітися і все вирішити, як серйозні... Втім, ви слушно сопете носом, пане козак – вони не люди, а тому шляхетно вести себе не вміють. А найняти посередника – кебети немає. Тож я не буду питати занадто багато, скажіть лише – ця, ммм... річ справді така цінна?

– Так.

– Спасибі... Чорт, який всю цю метушню затіяв, теж так казав. І мав надію виміняти цю коштовність на Ребекку. Ви можете не повірити, але нечистий вважає, що моя дівчинка достатньо цінна для такого гешефту? До речі, я хочу поцікавитися: ви би теж погодилися на обмін?

Тарас похмуро промовчав. Ребекку він кохав усім серцем, але віддати за її життя штандарт архістратиґа Ми-хаїла, навіть якщо б реліквія була у нього, напевно, не зміг би.

– Так, так... – старіючи просто на очах, кивнув Іц-хак. – Ісус, коли піднімався на Голгофу, про рідних теж не надто думав... От і побратим ваш, Небаба, напевно, так само вирішив. Тому і запропонував чортові взяти його замість Ребекки і нас з Цилею. Обіцяючи, при розмові з вами, підтверди-

ти, що вся наша сім'я вціліла тільки завдяки заступництву нечистого. Гідна людина... Я про побратима вашого, якщо ви не зрозуміли...

Корчмар помовчав хвилику, а потім додав:

– Я ось про що подумав, Тарасе. Тимофій, звісно, гарне і звучне ім'я, але я був би дуже радий, якби мого першого внука назвали Степаном. Як думаєш, Ребекка не стане заперечувати?

Куниця заспокійливо обійняв схвильованого тестя за плечі.

– Не переймайтеся. Все буде добре. І зі Степаном, і з гешефтом... Я зараз відлучуся на деякий час. Мене отаман зі звісткою чекає. Йому там ще з татарами треба усе до кінця залагодити. Але скоро повернуся, обіцяю. Тоді й обговоримо всі справи, нічого не приховуючи. Нікуди не йдіть, чекайте мене тут. І ніякого чорта більше не бійтеся. Ні рогатого, ні безрогого.

– Ми почекаємо... Тут хоч і не синагога, але теж цілком затишно і спокійно. І, якщо доведеться вмирати, – все краще, ніж у корчмі чи борделі. Хоча, скажу вам по секрету, доводилося знати кількох дуже пристойних людей, які могли б з цим не погодитися. Так, так... Адже люди самі ніколи не знають до ладу: чого хочуть насправді.

Іцхак довірливо заглянув Тарасу в очі і знову змінив тему.

– Я ось ще що наостанок сказати мушу... Ти собі потім подумай трохи. І з батьком порадься... Якщо господар все одно

знає, де його річ, — чи не краще самим віддати?.. За пристойну винагороду, звичайно. І якщо немає свідків, які б прямо вказували на вашу з Тимофієм причетність до... еее... знахідки, то взагалі немає про що турбуватися. Все буде вкрай пристойно і гарно, запевняю вас. Гешефт, як гешефт. Не ви перші і не ви останні продаєте краде... себто, я хотів сказати, повертаєте знайдене. Хочете, я сам про все домовлюся, і навіть гроші за вас перерахую... Чи що там за оплату належить. Подумайте... Іцхак злого не порадить.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.